

De Nota energiebeleid (I): diversificatie

Als ik het goed zie, houdt het energieprobleem in dat wij voor twee dingen bang zijn: 1. voor een situatie waarin er ineens niet voldoende energie beschikbaar is om al die dingen te doen waarvan we het noodzakelijk vinden dat ze gedaan worden of die we graag willen doen of waaraan we gewend zijn ze te doen; 2. voor een situatie waarin er wel genoeg energie is, maar waarin de prijs waartegen die energie moet worden aangeschaft te hoog is, zodat er niet genoeg geld overblijft voor andere zaken. Om die ongewenste situaties te voorkomen of er zo min mogelijk hinder van te ondervinden is er een energiebeleid. Wat dat inhoudt is haarfijn uit de doeken gedaan in de vorige week verschenen *Nota energiebeleid*.

In de nota worden twee wegen uitgestippeld om zo goed mogelijk tegen de energieproblemen opgewassen te zijn: 1. spreiding van het energieverbruik over meer energiedragers (diversificatie) met als achterliggende gedachte dat we de afhankelijkheid van de olieproducerende landen moeten verminderen en meer flexibiliteit in ons energiesysteem moeten brengen, opdat we als er van de ene soort energie niet genoeg is, op de andere kunnen terugvallen; 2. beperking van de vraag naar energie (door middel van een energiebesparingsprogramma dat tot het jaar 2000 op zijn minst f. 60 mrd. aan investeringen vergt) met als achterliggende gedachte dat als de prijs van energie hoger wordt, we daar minder last van hebben naarmate we minder verbruiken.

Dat ziet eruit als een verstandig beleid. Maar als we nader bezien op welke wijze dit beleid wordt geconcretiseerd, dan rijzen er twijfels. Hieronder plaats ik enkele kanttekeningen bij het diversificatiebeleid dat de minister van Economische Zaken voor ogen blijkt te staan. Volgende week zal ik op deze plaats nader ingaan op het beleid ten aanzien van de energiebesparing.

Ons land is voor zijn energievoorziening vrijwel geheel afhankelijk van slechts twee energiebronnen: aardgas en olie. Het probleem is dat onze binnenlandse aardgasproductie minder wordt, terwijl, zoals het in de nota zo mooi wordt uitgedrukt, „meer dan eens van de olieexporteurs duidelijke signalen zijn uitgegaan dat zij niet van plan zijn om hun exportbeleid af te stemmen op de mondiale vraagontwikkeling”. Diversificatie lijkt daarom zeker voor de hand te liggen. De diversificatie nu die in de *Nota energiebeleid* wordt pleit, houdt in dat in elektriciteitscentrales en bij grote industriële verbruikers, met name voor ondervuring van ketels en ovens, steenkolen en/of kernenergie zullen worden ingezet. Dit beleid roept bij mij een aantal vragen op, waarop ik in de nota geen bevredigend antwoord heb gevonden.

In de eerste plaats vergt een dergelijke omschakeling enorme investeringen, niet alleen vanwege installatie en infrastructuur, maar ook ter voorkoming van schadelijke effecten voor milieu en veiligheid. Zijn deze investeringen wel rendabel, ook wanneer een voortgezette sterke olieprijsstijging wordt verondersteld? Ik heb in de *Nota energiebeleid* geen maatschappelijke kosten-batenanalyse voor die investeringsbeslissingen gezien, maar misschien staat die in de *Kolennota* die nog moet verschijnen.

In de tweede plaats biedt de toepassing van kolen en kernenergie geen garantie dat verstoringen in het aanbod van energiedragers dan uit de wereld zijn. Het transport van uranium brengt enorme beveiligingsproblemen mee waardoor de aanvoer van dat produkt wel eens veel wisselvalliger zou kunnen zijn dan die van aardolie. Ook de aanvoer van kolen (welke b.v. afkomstig zijn uit Oostbloklanden zoals

Polen) kan nog problemen oproepen, b.v. vanwege politieke moeilijkheden rond de verdeling van vracht.

In de derde plaats zullen grote maatschappelijke weerstanden zowel tegen de toepassing van kernenergie als die van kolen moeten worden overwonnen. Over de weerstanden tegen kernenergie hoef ik hier niet uit te wijden, maar het is verbazend met welk gemak ook aan de bezwaren tegen steenkool (m.n. milieuverontreiniging) wordt voorbijgegaan. Worden deze bezwaren geheel genegeerd?

Maar zelfs als bovenstaande twijfels op een of andere manier kunnen worden weggenomen, moet worden vastgesteld dat het verwezenlijken van de beoogde diversificatie of afhankelijkheid van aardolie niet zou verminderen. Ook het lage-groei-scenario (2%) van het CPB dat in de energienota wordt gepresenteerd, komt nog uit op een verdere toename van de olie-import tussen nu en het jaar 2000. Bovendien moet worden bedacht dat aardolie voor bepaalde soorten bedrijvigheid (transport, delen van de chemie) vrijwel onvervangbaar is.

Gezien het bovenstaande lijkt het niet verstandig het streven naar diversificatie zo beperkt te interpreteren als in de nota is gedaan en ondanks de erkenning dat het doel niet wordt bereikt zo sterk te vertrouwen op de kaart van kolen en kernenergie. Behalve naar verschillende energiedragers zou zeer zeker ook naar verschillende aanbieders moeten worden gediversifieerd. Hoewel de meeste energie-exporterende landen thans een terughoudend afzetbeleid voeren — endarmee de energieschaarste kunstmatig opvoeren of in stand houden — moet het door middel van een veel actiever optreden op de wereldmarkten voor energiedragers mogelijk zijn met uiteenlopende landen contracten voor de levering van olie en/of aardgas te sluiten. De aanbodelasticiteit van energie lijkt in de nota te worden onderschat. Als de olieprijsen flink stijgen en exploitatie van allerlei velden snel aantrekkelijker wordt, nemen de bewezen, waarschijnlijke en mogelijke reserves van olie en gas in talrijke landen en op oceanbodems navenant toe. Door een dergelijk beleid zou onze energievoorziening weliswaar meer afhankelijk van olie en aardgas blijven, maar minder afhankelijk worden van een beperkte groep aanbieders. Daarnaast zouden we om storingen op te vangen de voorraden wellicht nog verder moeten opvoeren dan in de nota wordt voorgesteld (90 dagen). Ons land verkeert in de gunstige positie dat het zich een dergelijk beleid kan permitteren, omdat het bij een werkelijk abrupte en algehele stagnatie van de olie-aanvoer op de eigen gasvoorraden kan terugvallen.

Daarnaast is een veel grotere inspanning op het gebied van onderzoek naar alternatieve energiebronnen nodig. Met name voor toepassing van zonne-energie zijn er ook in Nederland meer mogelijkheden dan in de nota wordt gesuggereerd, zeker wanneer als vrucht van het grootscheepse onderzoek dat overal gaande is, zonlicht op veel goedkopere wijze dan nu kan worden omgezet in energie. De 11,4 mln. die in 1979 door de overheid ten behoeve van het onderzoek naar zonne-energie worden uitgetrokken, vormen slechts een uiterst schamel bedrag in het licht van de mogelijkheden die deze alternatieve energiebron kan bieden.

Het beleid van diversificatie zoals dat in de energienota wordt uiteengezet roept een aantal vraagtekens op. Het lijkt te sterk geïnspireerd door de plotselinge schrik die de gebeurtenissen in 1973 en 1979 oproepen. Laten wij wel snel maar niet overhaast te werk gaan.

L. van der Geest

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i> De Nota energiebeleid (I): diversificatie	977
Column Loonstructuur, door <i>Drs. H. A. van Stiphout</i>	979
<i>Dr. P. Gevers:</i> Relatieve weerbaarheid, veel pragmatisme, toenemende interdependentie. Grondtrekken van de Belgische arbeidsverhoudingen	980
<i>H. H. Leerentveld en Drs. P. de Waard:</i> De handelspolitieke relaties van de Volksrepubliek China	990
Fisconomie Restitutie van omzetbelasting aan buitenlandse ondernemers, door <i>Prof. Mr. A. E. de Moor</i>	996
Au courant Precaire balans op de nullijn, door <i>A. F. van Zweeden</i>	998
Ingezonden De fiscale behandeling van bewoner-eigenaar, door <i>C. P. A. Bakker</i> , met naschrift van <i>Mr. C. A. de Kam en Prof. Dr. Ir. H. Priemus</i>	999

Ook last van onderuitputting?

ESB helpt u er weer bovenop!

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:
STRAAT:
PLAATS:
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):
Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Adjunct-redacteur-secretaris: T. de Bruin

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie: postbus 4224 3006 AE Rotterdam. Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701, redactie: toestel 3790.*
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: *in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.*

Abonnementsprijs: *f. 144,04 per kalenderjaar (incl. 4% BTW): studenten f. 101,40 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).*
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: *Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekening no. 122945, of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van Bank Mees & Hopé NV, Coolsingel 93, 3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.*

Losse nummers: *Prijs van dit nummer f. 3,30 (incl. 4% BTW en portokosten).*
Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Advertentieverkoop:
*Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101*

Alle orders worden afgesloten en uitgevoerd overeenkomstig de Regelen voor het Advertentiewezen.

*Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut*

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.*

Onderzoekafdelingen:
*Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek*

Loonstructuur

De staking en overige daarmee verwante problemen in de havens hebben niet nagelaten de nodige speculaties en bespiegelingen op te roepen over ons stelsel van loonvorming- en verdeling. Het klaarblijkelijk te smalle draagvlak voor de loonmatiging heeft in de publiciteit — en wellicht bij velen in het land — de gedachte doen post vatten dat hiermee het einde der solidariteit wordt ingeluid. Het moet voor de vakbeweging ook een zware beproeving zijn. Heeft zij te veel gevegd van haar achterban en de moordende concurrentie op haar eigen flanken te veel veronachtzaamd? Was het teveel gevegd om zowel de sociaal zwakkeren in bescherming te nemen door pal te staan voor de sociale minima als de loonmatiging te betrachten om wille van de werkgelegenheid?

Het zij verre van mij om de vakbeweging lelijk aan te kijken op deze loyale instelling. Maar het is wel riskant om je verantwoordelijkheid zo te betrachten. Als winst niet noodzakelijkerwijs werk oplevert, zoals van regeringswege wordt beleden, zou een regeringsbeleid t.a.v. de kwartaire sector te prefereren zijn boven onzekerheid met de werkgelegenheid in de marktsector; als knelpunten en aanbodtekorten op de arbeidsmarkt zich doen voelen, is de noodzaak van matiging maar moeilijk overtuigend over het voetlicht te krijgen. Daar weet de vakbeweging van mee te praten. Maar matiging is helaas nodig. Is het niet voor de werkgelegenheid dan is het voor de sociale zekerheid en de collectieve voorzieningen. Toch lijkt me de havenstaking eerder een signaal voor de toekomst dan een symptoom van een te ver doorgeschoten verzorgingsstaat waarvoor de solidariteit nu niet meer op te brengen zou zijn. Het gaat er maar om van wie die solidariteit gevegd wordt.

In dat verband is het van belang te beseffen dat we in ons land zitten met een zeer starre beloningsstructuur, waardoor zich veranderende schaarsteverhoudingen niet of slechts met zeer lange vertragingstijden in de beloningen tot uitdrukking komen. De nivellering — zoals die in ons land tussen 1959 en 1972 geleid heeft tot een vermindering van de inkomensongelijkheid voor alle inkomens van ten minste een zesde — heeft echter de verdeling der arbeidsinkomens slechts matig aangetast 1). De voornaamste oorzaak van de nivellering is de afnemende betekenis van het inkomen uit vermogen, de toeneming ten gevolge van sociale uitkeringen (vooral AOW) en de uniformering van de arbeidsinkomens onder invloed van de functieclassificatie. Vooral toeneming van sociale uitkeringen en vermindering van de winst- en kapitaalinkomens liggen aan dit proces ten grondslag. Maar er is nauwelijks invloed geweest op de verdeling van de inkomens

uit arbeid, indien deze worden beschouwd exclusief de premies voor de sociale zekerheid 2). De arbeidsinkomens vormen in hun verdeling een zeer starre stratificatie. Het is in het licht van dit beeld dat looneisen van handarbeiders moeten worden gezien: een samenleving die velen de normen en waarden van middengroepen doet adopteren, maar die een relatief en absoluut afnemend aantal handarbeiders in een zelfde positie houdt op de loonladder.

De medialisering van onze maatschappij brengt vele nieuwe werknemers in de kantoor sfeer en laat de onconvenianten van het handwerk ongecompenseerd. Onderzoek heeft uitgewezen dat het oordeel over de factoren die de hoogte van de inkomens zouden moeten bepalen niet overeenstemmen met de conventies op dit punt. Men is in hoofdzaak van oordeel dat leeftijd, opleiding, ervaring en aangeboren talent minder een rol zouden moeten spelen en dat factoren als beslissingsverantwoordelijkheid, duur van de werkweek, onregelmatige werktijden, studie-inspanning én onzekerheid in de continuïteit van de arbeidsplaats veel meer van invloed zouden moeten zijn 3). Voorts is het zo, dat de ongelijkheid binnen categorieën van industriearbeiders nog het meest bepaald worden door leeftijdsverschillen 4). Dat is nu juist niet de basis waarop men inkomensverschillen gerechtvaardigd zou willen zien.

Met het oog op de toekomst is te rekenen met een toenemende schaarste aan mensen op het niveau van lager en voortgezet lager onderwijs. In de jaren tachtig zullen we naar verhoudingen groeien waarbij in 1990 er een overschot aan hoger opgeleiden zal zijn bij een aanbod van 14,1% tegen een vraag van 7,6%. Voor degenen met lager en voortgezet lager onderwijs zal er een aanbod zijn van 19% bij een vraag van 25%. Alleen op middelbaar niveau lijkt er een evenwichtstoestand op te treden 5), waarbij dan nog de waarschijnlijke vraag naar specifieke beroepsvaardigheden bij

een ruim aanbod van algemeen gevormden in het onderwijs buiten beschouwing wordt gelaten. Echter ook deze zal de arbeidsmarkt onder druk zetten en de eisen van de schaarse arbeid door de beknelling van ons loonsysteem doen breken.

Het moet een ongelooflijk moeilijke opgave voor de vakbeweging zijn dit proces van loonstructuurverandering te leiden en te begeleiden. De vakbeweging zou er ernstig op stuk kunnen lopen, omdat nog steeds bij iedere structurele verandering het gehele loongebouw dreigt te worden opgetild. Wanneer een centrale loonpolitiek niet is weggelegd zou de overheid voor haar eigen personeel „unvervroren” een begin moeten maken. Vanuit markt- en onderhandelingsprocessen is het nauwelijks denkbaar dat werkgevers en werknemersorganisaties het risico aandurven om zoveel overhoop te halen. Het zal dan immers vaak gaan om heel delicate problemen omdat mensen met een zelfde opleidingsniveau en ervaring in het werk maar met verschillende functies enkel op grond van verschil in schaarste een uiteenlopende honorering zouden kunnen krijgen. Daarbij zal wellicht het werk met onconvenianten als ploegdiensten, fysieke ongemakken e.d. tot betere beloning leiden. Een beloning die dan wel zal moeten worden ingeleverd door de algemener gevormde kantoor mense. Een soort selectieve nivellering, die in ieder geval het voordeel heeft dat het voorhanden werk gedaan wordt, zonder solidariteit met de zwakkere te bedreigen.

Een overgangproces dat de loonstratificatie beoogt te veranderen kan gemakkelijk ontaarden in een nerveuze jacht op eigenbelang, waarbij de vakbeweging buiten spel raakt of slechts als doorgeefluik fungeert van groepsbelangen. De zekerheid die institutionalisering biedt zou dan verloren gaan. Voor de individuele werknemer rest dan slechts permanente bedreiging van financiële positie en perspectief. De beoogde transitie kan alleen maar slagen als deze als een gerechtvaardigde aanpassing aan nieuwe duurzame verhoudingen wordt beleefd en als zodanig een waarborg voor de nieuwe positie biedt. Wij zullen in de jaren tachtig ten minste eenmaal door de bocht moeten om naar het einde van deze eeuw toe een enigszins geregeld functionerend arbeidsbestel te hebben.

H. A. van Sijphout

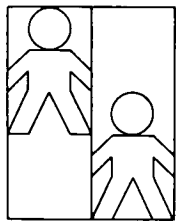
1) G. R. Mustert, *Van dubbeltjes en kwartjes, een literatuurstudie over ongelijkheid in de Nederlandse inkomensverdeling*, reeks Voorstudies en achtergronden van de WRR, Den Haag, 1976.

2) T. Huppes, *Inkomensverdeling en institutionele structuur, een interdisciplinaire analyse van de inkomensongelijkheid op lange termijn*, Leiden, 1977.

3) WRR, *Over sociale ongelijkheid*, Den Haag, 1977, blz. 78.

4) Idem, blz. 82.

5) Centraal Planbureau, *Occasional Paper* no. 11.

Relatieve weerbaarheid, veel pragmatisme, toenemende interdependentie

Grondtrekken van de Belgische arbeidsverhoudingen

DR. P. GEVERS

1. Inleiding

Arbeidsverhoudingen zijn ruil- en machtsverhoudingen tussen vragers en aanbieders van arbeid. Zolang de vrijheid voor arbeiders om zich te organiseren en zo hun belangen te verdedigen ontbreekt zijn die verhoudingen hoofdzakelijk individueel. De vrijheid tot organiseren werd in België pas in 1921, na de verwezenlijking van het algemeen stemrecht, formeel aanvaard. Vanaf dat moment kunnen collectieve arbeidsverhoudingen, het georganiseerd optreden van werknemers en werkgevers, in een maatschappelijke context en onder de hoede van de overheid gestalte krijgen. Dit georganiseerd optreden — en de partiële institutionalisering van arbeidsverhoudingen — is zowel „resultaat” van maatschappelijke processen (van economische en technische ontwikkeling, van sociaal-politieke besluitvorming, van ideologische confrontaties enz.) als van een „dynamisch” proces van wisselende posities en sociale relaties tussen partijen bij het definiëren van situaties en problemen, het bepalen van de eigen positie en die van anderen, het formuleren van doelstellingen, het sluiten van coalities of het weigeren van samenwerking.

In dit artikel willen we trachten de grondtrekken van 60 jaar Belgische arbeidsverhoudingen te beschrijven. Tegen de achtergrond van een aantal politieke en sociaal-economische ontwikkelingen, die tekenend zijn voor de geschiedenis van dit land (par. 2) stellen wij de volgende vragen:

- wie zijn de actoren, de partijen? In welke richting ontwikkelen hun posities zich in het Belgische arbeidsbestel en in hoeverre is die ontwikkeling problematisch? (par. 3);
- wat zijn de basissenmerken van collectieve arbeidsverhoudingen in België? (par. 4);
- welke „items” bepalen op dit moment de arbeidsverhoudingen? In hoeverre is het Belgische systeem van arbeidsverhoudingen adequaat, gezien de maatschappelijke ontwikkelingen, die als gewenst dan wel als gegeven moeten worden beschouwd? (par. 5);
- welke toekomstperspectieven tekenen zich af? (par. 6).

2. Belgische realiteit

België telt ongeveer 10 mln. inwoners — 56,4% in Vlaanderen, 32,7% in Wallonië, 10,9% in Brussel — waarvan er 3,8 mln. tot de beroepsbevolking behoren. Van de actieven werkt 22,1% in ondernemingen met minder dan 50 werknemers, 22,3% in ondernemingen met 50-200 werknemers, 30,1% in ondernemingen van 200-1.000 werknemers en 25,6% in ondernemingen met meer dan 1.000 werknemers. De economische ordening kan worden getypeerd als een sociale markteconomie, waarin particulier initiatief en overheidsinmenging, regionalisering en centralisering, monopolies, oligopolies en volledige concurrentie,

democratisering en hiërarchische gezagsuitoefening gelijktijdig voorkomen. Hierin situeren zich de collectieve arbeidsverhoudingen.

België is een land, waarin het kapitalisme, als productiewijze en maatschappelijke organisatievorm, blijkbaar goed kan gedijen. Het *concurrentieel kapitalisme* kon in de eerste helft van de 19e eeuw rekenen op een reeds gevestigde industriële traditie, op de inschikkelijkheid van de jonge Belgische burgerij, op een franssprekende aristocratie en een zich snel ontwikkelend systeem van kredietverlening. Ook het recentere *monopolie-kapitalisme* vond in België wederom een geschikt proefveld. In de traditionele nijverheidssectoren opereren Belgische industriële bedrijven, gecontroleerd door „holdings” die zorgen voor een centralisatie van de beslissingsmacht. In niet-traditionele sectoren geven hoofdzakelijk buitenlandse multinationals de toon aan. De gevolgen blijven niet uit. De arbeidsproductiviteit stijgt, maar tegelijk is de positie van de werknemer uiterst kwetsbaar (zie de collectivisering van de ellende in de 19e eeuw). Bovendien is de Belgische economie in hoge mate afhankelijk geworden van het buitenland (op het gebied van energie, grondstoffen, technologie) en heeft de structurele economische ontwikkeling geleid tot een toenemende differentiatie tussen de regio's (een verouderd productieapparaat in Wallonië, een moderner productieapparaat in Vlaanderen).

De kapitalistische productieverhoudingen hebben geleid tot het ontstaan van een industrieel proletariaat dat in verzet kwam tegen de erbarmelijke arbeidsvoorwaarden. Dit verzet mondde rond 1920 uit in een „industriële” syndicalisme, dat in zijn opstelling en zijn groei — vooral buiten de onderneming — nogal is beïnvloed door de politieke formaties.

De aanwezigheid van levensbeschouwelijke en communautaire tegenstellingen in België vormt naast sociaal-economische grootheden een onuitputtelijke bron van potentiële conflicten. Hoge interdependentie van partijen — met sterke behoefte aan handhaving van eigen organisatie en representativiteit —, feitelijke dwarsverbindingen, coalities en een sterk gecentraliseerde politieke besluitvorming konden echter vooralsnog dit geheel van spanningen relatief beheersbaar houden. De verschillende „pakten” — niet in het minst het *pakt van sociale solidariteit* (1944) — gelden hierbij als symbool.

3. Positiewijziging van werknemers en werkgevers?

Structuren zijn reflexen van maatschappelijke posities. Voor een begrip van de collectieve arbeidsverhoudingen in België en voor interpretatie van relatiepatronen tussen de betrokken partijen is een inzicht nodig in de positiewijziging van werkgevers en werknemers. Vooreerst iets over de partijen zelf: de werknemersorganisaties, de werkgeversorganisaties en de overheid.

De *werknemersorganisaties*, historisch te zien als strijdorganisaties (maatschappelijke bewegingen met charismatische bindingen aan de leiding), hebben zich nu veelal tot instrumentele belangenverenigingen ontwikkeld. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat het in België gaat om een industrieel meerderheidsyndicalisme (mede in de hand gewerkt door de Belgische werkgevers), georganiseerd op pluralistische basis, en bijgevolg in hoge mate gepolitiseerd, en anderzijds met het exclusief vertegenwoordigend recht (echter zonder rechtspersoonlijkheid) van de vakorganisaties in het systeem van arbeidsverhoudingen.

Samen met Zweden vertoont België de hoogste organisatiegraad van Europa: 67 tot 70%. Er zijn in België twee grote werknemersorganisaties en één kleine. Ze behoren tot de zuilen die België opsplitsen. Elk der representatieve organisaties vertoont een sterk gecentraliseerd karakter, hoewel onder invloed van economische en communautaire moeilijkheden, steeds meer sprake is van centrifugale tendensen.

De socialistisch geïnspireerde vakbond (ABVV-FGTB), die het sterkst is in Wallonië, is ideologisch het meest gekant tegen het huidige maatschappelijke systeem van productieverhoudingen. De christelijk geïnspireerde vakbond (ACV) behaalt de meeste van zijn stemmen in Vlaanderen, maar is de laatste tijd erg actief in Wallonië. Bij de jongste sociale verkiezingen (voor de ondernemingsraad, in 2.328 ondernemingen, met industrieel of commercieel karakter) behaalden de respectieve organisaties de volgende percentages van de stemmen: ACV-CSC 48,75 (+ 2,03) en ABVV-FGTB 43,82 (- 3,32). De liberale vakbond (ACLVB-CGLSB) behaalde 7,43% (+ 1,29) der stemmen.

De belangrijkste overkoepelende *werkgeversorganisatie* in België is het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO), dat (sedert 1972) zowel industriële als niet-industriële ondernemingen organiseert en is samengesteld uit een 40-tal professionele organisaties. De organisatie tracht zich als een tactische eenheid en zogeheten „a-politiek” op te stellen. De laatste tijd doen zich echter tal van interne en externe spanningen voor en worden wel degelijk ideologische standpunten ingenomen. Daarbij zijn de invloed van grote ondernemingen (ook multinationals) en van financiële groepen (holdings), alsmede het gedifferentieerd optreden van regionaal opererende organisaties (het Vlaams Economisch Verbond en de Union Wallone) opvallend. Voor kleine en middelgrote ondernemingen biedt het Verbond van Christelijke Werkgevers en Kaderleden, hoewel officieel geen partij, toch een platform voor standpuntbepaling en pressie.

In het machtsspel van de arbeidsverhoudingen speelt de *overheid* de rol die de werknemers en werkgevers haar toelaten of dwingen te spelen. Dit was tot voor kort een vrijblijvende rol. België kent traditioneel geen loonbeleid. Toch is de overheid in haar optreden niet meer louter begeleidend. De invloed van de overheid op de economie wordt steeds sterker: als consument en investeerder, als marktpartij en als subsidieverstrekker, als onderhandelaar en als economisch-sociale wetgever.

Overzicht van de zich wijzigende relaties tussen werknemers en werkgevers

a. De periode tussen de beide wereldoorlogen

Het lijkt geen twijfel dat de sociale onlusten van 1886 één der belangrijkste aanleidingen zijn geweest tot de inmenging van de Belgische wetgever in de individuele arbeidsverhoudingen. Toch werd pas in 1921, na een hoogtepunt m.b.t. werkstakingen en „lock-outs”, de vakbondsvrijheid formeel aanvaard, een koppeling van de lonen aan de prijsindex toegestaan en een verplichte verzekering tegen werkloosheid ingevoerd. Vanaf dit tijdstip verschijnen de eerste voorstellen over een georganiseerd bedrijfsleven en structuurhervormin-

Dit is de zesde aflevering van een serie artikelen over „Arbeidsverhoudingen in Europa”. Dr. P. Gevers, lector arbeidsverhoudingen aan het Departement Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Antwerpen, bespreekt in dit artikel de arbeidsverhoudingen in België. In deze serie verschenen eerder:

• Prof. Dr. A. Peper: Contract en ruil. Grondtrekken van de Scandinavische arbeidsverhoudingen (ESB van 4 april jl.);

• Drs. H. P. M. Knapen: Wennen aan de „nationale ramp”. De arbeidsverhoudingen in West-Duitsland (ESB van 2 mei jl.);

• Drs. F. Leijnse: Pluriformiteit als systeem. Grondtrekken van de Britse arbeidsverhoudingen (ESB van 30 mei jl.);

• Drs. B. J. van Lammeren: Informele betrekkingen tussen compromis en confrontatie. Grondtrekken van de Italiaanse arbeidsverhoudingen (ESB van 4 juli jl.);

• Dr. J. J. Ramondt: Gespletenheid als ordeningsmechanisme. De arbeidsverhoudingen in Joegoslavië (ESB van 22 augustus jl.).

gen op de agenda van de jonge vakbeweging. De socialistische vakbond (vermoedelijk onder de indruk van wat zich in Rusland en Duitsland voltrok) richtte in 1920 een Economische Raad op, waar het thema „arbeiderscontrole” druk werd besproken. Het Christelijk Vakverbond volgt, ofschoon het de door socialisten bepleite algemene nationalisatie of socialisatie van de hand wijst. In een „10-puntenprogramma” behandelt het Vakverbond o.m.: een geleidelijke invoering van de medezeggenschap van de werknemers, verdeling van de bedrijfswinsten, de ontwikkeling der radenstelsels en het arbeidsactionariaat. Door de val, na amper 11 maanden, van de eerste (1921) „democratische” regering (een novum, waarop veel hoop was gesteld), door het mislukken van een aantal stakingen en door het feit dat werkgevers, georganiseerd in een „Comité Central Industriel”, weigeren een aantal paritaire commissies in te stellen, worden de werknemersorganisaties evenwel in een defensieve stelling gedwongen.

Voor een nieuw élan zorgt De Man die, vanuit de problematiek van de depressie van 1931-1935, zijn *Plan van de Arbeid* voorstelt. Het Plan voorziet in een reeks van maatregelen om de heropleving van de economie te stimuleren en de werkloosheid terug te dringen: uitbreiding van de productie, nationalisatie van enkele sectoren, volmachten voor de Koning en een commissaris voor Nationale Economie. Dit plan zou voor de socialisten de voorwaarde zijn voor deelneming aan de regering en in zekere zin tot integratie in het bestaande economisch en politiek bestel.

De integratie, gesymboliseerd door een „regering van nationale eenheid”, impliceert een lichte correctie op het kapitalistisch systeem. De overheid krijgt enige invloed in de bank- en kredietsector, maar haar invloed is duidelijk minder dan bepaalde voorstellen opgenomen in het Plan hadden beoogd (de socialistische beweging was trouwens zelf verdeeld). De economische toestand zorgt er bovendien voor dat het accent van de economische politiek blijft liggen op het loon- en prijzenbeleid. Om te verhinderen dat de toenemende revindicaties aan de controle van de bij het arbeids- en politieke spel betrokken organisaties zouden ontsnappen, wordt meer aandacht besteed aan de Paritaire Commissies en vindt men een nieuwe onderhandelingsruimte in „nationale arbeidsconferenties”. Aangé-

zien het hier in hoofdzaak gaat om gebeurtenissen „à chaud”, en dus overwegend om een coalitiestructuur, is het niet verwonderlijk dat men sprak van structuurhervormingen in de zin van publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Het uitbreken van de tweede wereldoorlog verhindert evenwel dat deze ontwikkeling kan worden doorgezet. Toch blijft de industriële democratiseringsbeweging actief. Door het voorbereidende werk van de Cepag-commissie in Londen, dat resulteert in een *Ontwerp van overeenkomst voor sociale solidariteit*, kan dan ook onmiddellijk na de oorlog de institutionalisering van het sociaal-economisch overleg plaatsvinden. Op de voornaamste spelregels komen we later terug.

b. De periode van 1945 tot 1968

Het raamwerk van een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (CRB, NAR, NR, PC, OR) wekt nogal wat verwachtingen. Wat betreft de industriële democratiseringsbeweging is er echter in de periode 1945-1968 sprake van een situatie van „surplace”. Er worden weliswaar nieuwe instituties gecreëerd (Controlecomité Elektriciteit, Bureau Economische Programmatie, Nationale Investeringsmaatschappij, Kolendirectorium, Hoge Raad Veiligheid, Nationaal Comité Economische Expansie enz.) maar er is geen sprake van coördinatie (problemen van bemanning en van strategie). Veel onderwerpen blijven buiten het bereik van het overleg, zeker op ondernemingsniveau waar de reeds bijzonder restrictief gehouden bevoegdheden van OR reële uitvoerbaarheid en structurele onderbouw ook onmogelijk maken.

Voor deze „surplace” zijn verschillende verklaringen te geven:

- het ondernemings- en arbeidsgebeuren wordt (al dan niet bewust) ideologisch vertekend;
- de relativiteit van machtsposities;
- het strategische (offensieve) optreden van de werkgeversorganisaties;
- het strategisch zwakker en deels verdeeld optreden van werknemersorganisaties.

Bovendien is er nog de invloed van andere dan sociaal-economische breuklijnen. De voorrang voor de sociaal-economische problemen wordt herhaaldelijk tenietgedaan. Levensbeschouwelijke conflictdimensies (de agitatie rondom het vorstehuis, de schoolstrijd) en communautaire problemen (de Vlaams-Waalse verhoudingen) volgen elkaar op. In deze situatie lijkt een pacificatiedemocratie¹⁾, gepaard aan pragmatisme van elites, en het aanzetten tot een institutionalisering van tucht en orde in het collectief overleg onvermijdelijk.

Op die institutionalisering wordt bij herhaling aangedrongen door de werkgeversorganisaties. Opvallend is dat de ondernemers zich offensiever (althans op bedrijfstak- en nationaal niveau) opstellen. Ze bewerkstelligen o.m. een produktiviteitsakkoord met de vakbonden, nemen het initiatief tot tripartite rondetafelgesprekken over de overlegstructuur in de elektriciteitssector, dwingen vakbonden tot principiële verklaringen over de autonomie van het ondernemerschap, introduceren vredesclausules inzake collectief overleg enz. Dit offensieve optreden is o.i. in verband te brengen met een toenemende invloed van financiële groepen, (groepen van ondernemingen, onder technische en financiële controle van een „holding” — een portefeuillemaatschappij of onderneming die gespecialiseerd is in het verwerven van aandelen en waardepapieren van andere ondernemingen) die een beleid voeren gericht op wederzijdse erkenning van gezag van ondernemer en van uitbreiding van voordeel aan georganiseerd. Trouwens, zolang de deskundigheid van de directie behoorlijk overwicht blijft houden op de deskundigheid van werknemersafgevaardigden (en dat blijkt in de praktijk) zullen uitbreidingen van participatieprocedures hen minder afschrikken.

Aan vakbondszijde stellen we vast dat de *vertegenwoordigende functie* op bedrijfstak- en nationaal niveau wordt uitgebreid. De bonden worden ten dele administratieve tussenschakels bij individuele dienstverlening of bij het „beheer” van verworven rechten. Naast differentiatie en versnippering van macht is daardoor het risico voor een verzwakking van de *hervormende functie* toegenomen. Het is dan ook de vraag of het van de bonden wel zo verstandig was om voor een onderhandelingsstrategie, laat staan een integratiestrategie te kiezen. Dat het niet zo ver komt, kan o.m. toegeschreven worden aan Renard, die tijdens de ABVV-congressen van 1954 en 1956 en onmiddellijk daarna (*Vers le socialisme par l'action*, 1958) in vrij scherpe bewoordingen de machtsverhoudingen, de integratie in het kapitalistisch systeem hekelt en aandringt op directe gemeenschappelijke actie. Die actie komt er in de herfst van 1960. Aanleiding is de austeriteitspolitiek van de regering (de zogenaamde „Eenheidswet”). De actie gaat de geschiedenis in als de „staking van de eeuw”. De staking veroorzaakt evenwel verdeeldheid (het ACV onthoudt zich, Vlaamse ABVV-ers laten het na een tijdje afweten) en heeft de arbeidersbeweging pijn gedaan. In sommige kringen (KWB-manifest) heeft de actie echter weer geleid tot een grotere bewustwording.

c. De periode na 1968

De krachtige opkomst van de consumptiemaatschappij geeft in de meeste Westerse landen in de tweede helft van de jaren zestig aanleiding tot een groeiend aantal politieke en sociale „kooftverschijnselen”. Hierdoor moet het overlegstelsel, ook in zijn structurele implicaties, worden aangepast. De overheid, zelf meer betrokken in het overleg, tracht zoveel mogelijk de conflicten te beheersen en stuurt aan op gezamenlijk verantwoordelijkheidsbesef. Belangrijk is de wet van 5 december 1968 die a. de tussenkomst van de staat (als rechtsverlener en arbiter) in de collectieve arbeidsovereenkomsten vergroot, b. deze overeenkomsten hiërarchiseert en c. aan de representatieve organisaties het monopolie voor het sluiten van de akkoorden toekent.

Gegeven de (te) vele formeel-juridische beperkingen van de arbeidsorde en een tekort aan materiële beheersingsmiddelen kan het overlegmechanisme vaak echter alleen maar bepaalde gevolgen van sociale veranderingen neutraliseren en zelden doorstoten tot de oorsprong van de problemen. Een economische en sociale planning, die hoogstens indicatief blijft, brengt hierin niet noodzakelijk wijziging. Akkoorden, inclusief de sociale-programmatie-idee worden daarom openlijk in twijfel getrokken. De Limburgse mijnstakingen van januari-februari 1970 waren daartoe het signaal. Onder druk van de gespannen toestand dwongen de vakbonden nationale arbeidsconferenties af, zoals de Economisch-Sociale Conferentie van februari-maart 1970 — waardoor de informatieproblematiek in ondernemingen weer op tafel kwam en besprekingen op gang werden gebracht die zouden resulteren in een aantal belangrijke cao's die daarop betrekking hadden — en de Tewerkstellingsconferentie van november 1972 en april 1973. Belangrijk bij de laatste conferentie was dat — voor het eerst — overleg werd gepleegd met de „holdings” over o.m. vergoedingen bij collectief ontslag.

Ook van de zijde van de werkgevers kwam er beweging. In 1972 werd het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) opgericht, met als doel de belangen van werkgeversorganisaties van industriële en niet-industriële ondernemingen te coördineren. Geleidelijk ging men ook hier op de offensieve toer met „doctrinecongressen” (Fabrimetal).

De consultatieve functie verloopt van dan af moeilijker en moeilijker. Unanieme adviezen kunnen vrijwel niet meer

1) L. Huyse, *Passiviteit, pacificatie en verzuijing in de Belgische politiek*, Antwerpen, 1970.

worden verstrekt. De organisaties, onder druk van wat zich bij de achterban afspeelde, zoeken distantie. Centrale akkoorden zouden vanaf 1975 tot heden niet meer tot stand komen. Tripartite concertatie verving hoe langer hoe meer het paritair overleg. Dat bleek duidelijk in de petroleum-sector (met de oprichting van het Controlecomité voor de petroleum; 1974), met de oprichting van een Secretariaat voor sectorieel overleg (Ministerie voor Economische Zaken; 1976), en met de Driedelige vergadering inzake volledige tewerkstelling (1976).

Kenmerkend voor de situatie vanaf 1975 (met de verslechtering van de economische conjunctuur, een toenemend aantal ontslagen en bedrijfssluitingen, maar met eveneens toenemende spontane en verharde arbeidsconflicten (in 1976 gemiddeld één bedrijfsbezetting per week) is dat het conflict tussen het op centraal niveau geïnstitutionaliseerde overlegsysteem en de (micro) arbeidsverhoudingen op ondernemingsniveau groter wordt en zich moeilijker laat stroomlijnen. Het wijst enerzijds op fundamentele gebreken in de registratie en overlegstructuur, die voor de problemen op microniveau weinig oog had, anderzijds ook op een gebrekkige doorstroming binnen de belangenorganisaties. De aarzeling tegenover gevestigde vakbondsorganisaties en nieuwe vormen van industriële actie (fabrieksbezetting), gaan samen met een toenemende concentratie en centralisatie (netwerken) van economische macht, internationalisering van de kapitaalvorming, rationeler arbeidsorganisatie en aangepaste beleidsvorming. Een dergelijke ontwikkeling dwingt de belangenorganisaties tot een nieuw legitimeren van hun optreden, tot het ontwikkelen van een nieuwe coalitiestructuur, tot een onafhankelijker opstelling en het verleggen van de activiteiten naar de onderneming toe, tot een hernieuwd vastleggen van belangrijke opties inzake industriële democratie (arbeiderscontrole, zelfbeheer, werkoverleg) en tot het uitstippelen van strategieën voor de toekomst.

Dit overzicht van de ontwikkeling in de posities van werknemers en werkgevers laat zien hoe het in de ongenadige golfslag van de vrije-markteconomie verkerend „arbeidsbestel” meer en meer conflicthaarden uitlokt, waardoor wellicht vraagtekens moeten worden geplaatst bij de legitimiteit van het huidige systeem van collectieve arbeidsverhoudingen en met name ten aanzien van de partijen die de verhoudingen tot nu toe hebben gedomineerd.

4. Basiskenmerken van het Belgische systeem van arbeidsverhoudingen

Zestig jaar arbeidsverhoudingen hebben in België een enorm, maar zeer versnipperd netwerk van overlegorganen (in 1972 al minstens 156) opgeleverd. Naast het overleg in geïnstitutionaliseerde organen, is er het overleg door rechtstreekse contacten tussen overheid en sociale (gespreks-)partners, of tussen de sociale partners onderling. Het belang van dit laatstgenoemde overleg mag niet onderschat worden. De overlegstructuur in België breidde zich uit als een olievlek. De uitbreiding geschiedde meestal ad hoc al naargelang diverse problemen zich voordeden. Thans is er sprake van overleg op verschillende niveaus: nationaal, regionaal (gewestelijke economische raden), subregionaal (tewerkstellingscomités), bedrijfstaks- en ondernemingsgewijs. Deels verloopt het overleg tripartite (regering, werknemers- en werkgeversafgevaardigden), deels paritair (werknemers- en werkgeversafgevaardigden).

Het functioneren van het overlegsysteem

a. Inhoud van het overleg

Van Outrive 2) komt in een analyse van het vertegenwoordigend overleg in België tot markante vaststellingen.

„Des te belangrijker de te regelen aangelegenheden, des te minder de vakbonden aanwezig zijn en des te meer blijven gevestigde financiële, economische en industriële machtsdragers de beslissingen alleen nemen of beïnvloeden en bepalen zij de overheidshandelingen. Dit is ongetwijfeld het geval voor alle financiële beslissingen. Hetzij rechtstreeks, hetzij via tussenpersonen of patronaal gevormde en denkende deskundigen hebben financiële en industriële groepen het gewoon voor het zeggen en beheersen zij de ganse problematiek. De staatsorganen werken hier duidelijk in de grootste eenklank met die hogere middelen. Sporadisch zijn er enkele grote vakbondsleiders bij betrokken en dan nog ten persoonlijke titel. . . Met de door financiële mechanismen geconditioneerde economische problemen gaat het al niet veel beter. Vakbondsvertegenwoordigers mogen in allerhande adviescommissies één en ander naar voren brengen i.v.m. industrialisering, commercialisering, conjunctuur, structuur en regionale ontwikkeling. Wanneer economische activiteiten deficitair en kritisch zijn geworden, mogen zij zeker meepraten. Maar de werkelijke fundamentele economische aangelegenheden als investeringen, kwantiteit en kwaliteit van de productie, worden uiterst zelden als behorend tot de bevoegdheid van één of ander overlegorgaan vermeld. Het Nationaal Comité voor Economische Expansie kan zich daar wel mee inlaten, maar het gebeurt gewoon niet. Financiële en economische informatie moet aan de ondernemingsraden worden verschaft. Maar de werknemersvertegenwoordigers ondervinden dat de wet volop wordt omzeild en dat voor de patronale vertegenwoordigers alle middelen goed zijn om deze in de paritaire onderhandelingen reeds zeer afgezwakte verplichting extreem te minimaliseren. Overigens bezitten de werknemers niet voldoende deskundigheid en inzicht in het dagelijkse bedrijfsbeheer, noch voldoende beslissingsmacht om met die informatie veel uit te richten. . . .

De sociale aangelegenheid of wat als dusdanig wordt omschreven (loon- en arbeidsvoorwaarden, sociale voorzorgs- en verzekeringswesties) worden echter volkomen paritair beheerd. Maar in acht genomen dat zaken als het behoeftenprobleem, statuut en organisatie van de arbeid in de onderneming er eigenlijk al buiten vallen, wordt die sociale materie volkomen bepaald door financiële en economische besluitvorming . . . die de werknemers ontsnapt! Zo mogen de werknemersvertegenwoordigers vrede nemen met medebeheer inzake afgeleide en voorgestructureerde problemen. Overigens moeten de lokale délégués vaak veel energie besteden aan het gewoon verkrijgen en het doen eerbiedigen van de elementaire sociale verworvenheden, aan het doen naleven van de op hoger niveau afgesloten „sociale” akkoorden. Daar weten de syndicale delegaties (een ver doorgevoerde vorm van bedrijvenwerk, P.G.) op ondernemingsvlak alles van!”

Behalve het vertegenwoordigend overleg waar Van Outrive op doelt, kent men ook onderhandelingen op interprofessioneel en bedrijfstakniveau. Thérèse Klein-Beaupain 3) heeft de balans opgemaakt van de resultaten van het centraal overleg tijdens de periode 1960-1975: twee weken vakantie meer, de verwezenlijking van de 40-urige werkweek, een gegarandeerd minimum- en maandloon, reiskostenvergoeding, aanpassing van het pensioenstelsel . . . In de loop der jaren kwam er een verbreding t.a.v. de materie waarover onderhandeld werd. Tot 1969 beperkten de akkoorden zich veelal tot arbeidsduurvermindering en de gevolgen ervan op het loon, vanaf 1971 echter breidden de akkoorden zich uit tot andere punten zoals pensioenen, het behoud van loon bij ziekte of arbeidsongeschiktheid, vakbondsvorming, reiskostenvergoeding enz. Bij het onderzoek van de onderhandelingen in de textiel en de metaalverwerking, bleek dat het afsluiten van arbeidsovereenkomsten

2) L. van Outrive, Het economisch, financieel en industrieel complex, *Koepel*, 3-8.

3) T. Klein-Beaupain, *Deux systèmes de relations industrielles en Belgique*, Brussel, 1979.

I.M.

TALENPRAKTIKUM AMERSFOORT

- ★ English in management
- ★ English in marketing
- ★ English in computing
- ★ English in banking
- ★ Français dans le domaine du management
- ★ Français économique et commercial
- ★ Wirtschaftsdeutsch

Inl. (033) 72 90 97

in deze sectoren vooral problemen opleverde i.v.m. loon, arbeidsduur, bestaanszekerheid en gedragscodes.

Op ondernemingsniveau is de situatie als volgt. Voorlopig blijft de ondernemingsraad lijden onder een gebrek aan informatie 4) en worden er over de bewegingsvrijheid van de vakbondsvertegenwoordiging de laatste tijd heel wat arresten gepleegd 5). Volgens recente peilingen is er van een kwalitatieve informatie-overdracht op financieel-economisch terrein slechts sprake in 10% van de ondernemingsraden. De rol van de OR inzake de werkgelegenheid is recent uitgebreid. Een winstpunt, als men bedenkt dat de controle van de werknemersfractie op allocatievoorzieningen een goede stimulans is voor meer participatief handelen op andere terreinen. Maar wat dan weer te denken van het feit dat het overleg over arbeidsplaatsen in slecht renderende bedrijven vooral plaatsvindt in de politieke kabinetten en ministeries en niet in de schoot van de onderneming? Verder is op ondernemingsniveau taakhoud, taakgebondenheid, verantwoordelijkheid in het werk, m.a.w. de kwaliteit van de arbeidsplaats en -organisatie, weinig ter sprake gekomen; werkoverleg is tot dusver weinig geïnstitutionaliseerd.

b. Actievorm

Zoals eerder reeds werd aangegeven is het overleg ofwel eerder gericht op *consultatie* (beslissingsproces; samenwerking), ofwel eerder gericht op *concertatie* (controleproces; distantie). Volgens Ulman, Nedzynski en Roberts 6) zullen collectieve arbeidsverhoudingen als machtsverhoudingen, telkens de vorm aannemen van concertatie in plaats van consultatie, wanneer de voorwaarden daartoe gunstig zijn. Het is onmiskenbaar dat de consultatie sedert de laatste 20 jaren geleidelijk verdrongen is door de concertatie. Een dergelijke actievorm vertoont een veel directer verband met het conflict. Merkwaardig is wel dat hieraan geen debat of enige vooropgestelde strategie is voorafgegaan. Of de resultaten van concertatie verder reiken dan die van consultatie is geen wetmatigheid, te meer omdat de „organisatorische nazorg” veelal ontbreekt. Het belangrijkste tekort in het vigerende systeem is dat er binnen de verschillende actievormen geen hecht verband bestaat; de probleemverdichting naar actievormen is te sterk.

c. Actieniveau

In het kader van de sociale vrede hebben werkgevers- en werknemersorganisaties steeds samengewerkt in het kader van het streven naar economische groei. De vakorganisaties werkten hieraan opdat een zo groot mogelijk deel van „de koek” naar de werknemers zou gaan. Sinds het ontstaan van de huidige economische crisis en met een eventuele nulgroei in het vooruitzicht, leggen de werknemersorganisaties echter veeleer de nadruk op *herverdeling*. Nochtans blijft de huidige herverdeling een verdeling tussen de beter betaalden, omdat de grote beroepscentrales in de vakorganisaties de speelruimte voor een centrale herverdeling erg beperkt houden 7).

Buiten het vakbondsbeleid op centraal en bedrijfstakniveau is er vervolgens nog de werking binnen de bedrijven in de ondernemingsraden, de veiligheidscomités en de „syndicale delegaties”. Deze drie institutionele overlegorganen vormen samen de „ondernemingskern” en hebben een brugfunctie te vervullen tussen het vakbondsbeleid en de concrete arbeidssituatie van de leden. Zij maken deel uit van het bedrijfsbeleid, niet alleen omdat men voor bepaalde aangelegenheden met hun aanwezigheid rekening dient te houden of omdat zij doorgangsposten bezetten in de relatie tussen werkgever en werknemers, maar omdat zij vaak bijdragen tot het personeelsbeleid van de onderneming 8).

Voorkeur geven aan acties op ondernemingsniveau betekent nog altijd niet dat daarmee de actie aan intensiteit wint. Zo hebben studies 9) uitgewezen dat bij het afsluiten

van ondernemingsakkoorden toch weer veel over materiële zaken wordt gepraat i.p.v. over niet-materiële aangelegenheden. Veel hangt af van de feitelijke organisatie. Illustraties in dit verband zijn trouwens legio: zowel bij de marginale werking van de OR 10), als bij de gecreëerde speelruimte in het werkoverleg 11), als bij de activiteit van de syndicale delegatie 12).

Het „gespelregeld” systeem van Belgische arbeidsverhoudingen

Het zwaartepunt van het overlegstelsel ligt op het *basiscompromis* zoals het tot stand gekomen is tussen werkgevers- en werknemersorganisaties sinds de tweede wereldoorlog. Dit basiscompromis bepaalt de vormen en de procedures van de sociaal-economische conflictregeling en tevens de inhoud van de voor overleg toegankelijk verklaarde arbeidsproblemen. Het basiscompromis zou voor de vakbonden in essentie de waarborg opleveren dat substantiële loonsverhogingen en inkomensverzekerende maatregelen zullen worden toegekend, waarmee zij voor zoveel mogelijk werknemers een zo aantrekkelijk mogelijke financiële vooruitgang kunnen verwerven. Tegenover deze waarborg op het „sociale vlak” staat echter dat elke actie m.b.t. andere arbeidsproblemen of probleemaspecten in een wederzijdse verstandhouding tussen werkgeversfederaties en vakcentrales dient te worden aangepakt. Alle problemen of probleemaspecten die niet „verloonaar” blijken, worden onder de naam „economische” problemen tot het gezagsdomein van de werkgever gerekend 13). De vakverenigingen krijgen een belangrijke pacificerende functie indien de regels van dit basiscompromis door bepaalde werknemersgroepen in gevaar zouden worden gebracht als b.v. de door de werkgevers ontworpen systemen van arbeidsorganisatie en gezagsverhoudingen door sommige werknemers ter discussie worden gesteld.

Het basiscompromis houdt tevens in dat immateriële of kwalitatieve arbeidsproblemen kunnen worden „verloond” door een inkomensverzekerende en inkomensverhogende benadering, b.v. de oprichting van sectoriële fondsen voor bestaanszekerheid, bijzondere voorzieningen voor georganiseerd, de invoering van diverse premies en vergoedingen als compensatie van allerlei onaangename arbeidsomstandigheden 14).

De kenmerken van dit basiscompromis zijn reeds terug te vinden in het reeds genoemde *Pakt van sociale solidariteit*, waarin de werknemersvertegenwoordigers de principes van de patronale bedrijfsorganisatie erkennen. „De werknemers

4) P. Gevers, Success and problems with works councils in Belgium, in: Karsten Trebesch (ed.), *Organisational development in Europe*, Darmstadt, 1979; P. Gevers, Arbeidsverhoudingen in België onder zware druk van bedrijfssluitingen en -bezettingen, *Mens en onderneming*, nr. 2, 1977.

5) M. Rigaux, *Arbeidsverhoudingen en sociale actie*, Antwerpen, 1978.

6) Ulman, Nedzynski en Roberts, L'avenir des relations professionnelles en Europe occidentale, in: Institut international d'études sociales, *Bulletin*, nr. 4, februari 1968, blz. 136 e.v.

7) H. Alaluf en M. Molitor, Structures syndicales et mouvement?, *La revue nouvelle*, mei/juni, 1978, blz. 526-534.

8) J. Bundervoet, Militantenkernen: de sluimerende kracht van de arbeidsbeweging, *De Nieuwe Maand*, december 1977, blz. 635-644.

9) C. Piret en B. Hertogs, *De stakingen in 1978*, ACV, Dok. 45/79, Brussel, 1979.

10) P. Gevers, *Ondernemingsraden; randverschijnselen in de Belgische industriële democratiseringsbeweging?*, proefschrift, Leuven, 1973.

11) D. Lemal en P. Gevers, Werkstructurering en werkoverleg, *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, nr. 3, 1979.

12) A. van Lancker, Strijdend syndicalisme in Vlaanderen, Boel-Temse, *De Nieuwe Maand*, 1978, blz. 366-386.

13) J. Bundervoet, op. cit., 1977, blz. 639.

14) J. Smits, De positie van de Belgische vakbonden in de politieke besluitvorming, *Politica*, juni 1979, nr. 2, blz. 157.

eerbiedigen het wettig gezag van de hoofden der ondernemingen en stellen er een eer in hun werk plichtsgetrouw uit te voeren" 15).

Het basiscompromis, als belangrijkste consensus over het aanpakken van de problemen op sociaal-economisch gebied, heeft sinds zijn ontstaan in de loop der jaren vrijwel geen fundamentele verandering ondergaan. De duurzaamheid vindt haar oorzaak in het feit dat er spelregels m.b.t. een pacificatiepolitiek werden opgesteld. De voornaamste hiervan is de evenredigheidsregel wat inhoudt dat zetels van de werknemersvertegenwoordiging in de gehele overlegstructuur alleen worden toegekend aan de meest representatieve organisaties van werknemers. Het overleg wordt nog versterkt doordat partijen regelmatig buiten het bestaande net van overlegorganen onderhandelen. Dat gebeurt met name in de Nationale Arbeidsconferenties die naar aanleiding van sociale spanningen worden georganiseerd. Bovendien verdient vermelding dat om de sociale vrede maximaal te waarborgen de overheid de sociale bemiddeling in het leven heeft geroepen. Dit zijn ambtenaren die belast zijn met het voorkomen van sociale conflicten en die bij het uitbreken ervan zorgen voor bemiddeling. Ook hierdoor kan het overleg goed functioneren.

De voornaamste akkoorden op sociaal-economisch vlak zijn het resultaat van onderhandelingen door enkele vertegenwoordigers van vakbonden, werkgevers en overheid. De uiteindelijke onderhandelingen worden gevoerd in een beperkte stuurgroep. Deze elite legt een grote dosis pragmatisme aan de dag, d.w.z. een vaardigheid om met behoorlijk succes allerlei voordelen voor de eigen organisatie in de wacht te slepen. Het *syndicaal pragmatisme* is in ons land vaak geroemd. De vakbondsleiding beschikt bij het onderhandelen over een ruime autonomie en hoeft weinig verantwoording af te leggen. De rol van deze elites is dus niet onaanzienlijk tijdens het afsluiten van collectieve akkoorden. Deze overeenkomsten blijken overigens van niet

geringe invloed te zijn op de financiële vooruitgang van de werknemer.

De sociale-programmatie-akkoorden worden door werkgevers aanvaard in ruil voor sociale vrede, waarbij men tevens uitgaat van de koopkrachthandhaving voor de laagst-betaalden. De herverdeling van inkomens wordt hierbij wat naar de achtergrond verwezen, waardoor de ongelijkheid van de inkomensverdeling groter wordt 16). Ongelijkheid en bestaansonzekerheid worden daarenboven nog vergroot door de verslechtering van de economische toestand.

Hoe is het nu gesteld met de werknemer in deze overlegstructuur? Het valt niet te ontkennen dat het geloof in de mogelijkheden van het overleg aanzienlijk is getaand. De vakbonden slagen er dan ook moeilijk in de arbeiders in hun strijd voor de verdediging van hun verworven rechten te organiseren. Tegen de bedrijfssluitingen, massa-ontslagen, groeiende werkloosheid kan de vakbeweging weinig inbrengen. De vakbonden lijken bureaucratische en gecentraliseerde belangenorganisaties te worden die in staat blijken tot efficiënte dienstverlening, weliswaar binnen het kader van de beperkte belangendefinities die een overlegeconomie m.b.t. de werknemers kan verdragen. De binnen dit kader passende actiemethoden en procedures voor conflictregeling kunnen schijnbaar probleemloos door bezoldigde deskundigen worden beheerst 17). Op die manier ondergaat de arbeider ook een vervreemding van de middelen tot arbeidsprotest. Dit brengt met zich dat de werknemers moeilijker mobiliseerbaar worden, omdat er een duidelijke verzwakking is van de band tussen leiding en achterban. De huidige interactie tussen vakbondsleiding en zijn organisatie is er vaak één van consument tot dienstverlener, en dan voornamelijk juridische dienstverlening.

15) Idem, blz. 158.

16) L. van Ouirive, Het sociaal-economisch bestel in België, *De Nieuwe Maand*, 1971, nr. 1.

17) J. Bundervoet, op. cit., 1977, blz. 641.

Amsterdam vraagt

voor de **DIENST DER PUBLIEKE WERKEN**

een

adjunct-directeur

vac.nr. 83212

De dienst bevindt zich in een ingrijpend reorganisatieproces.

Sinds 1 september 1978 functioneren 8 hoofdafdelingen, te weten: Bouwkunde, Groenvoorzieningen, Riolering en Waterbeheersing, Waterbouw, Wegen, Financiën en Economie, Personeel en Organisatieontwikkeling en Technische Staf.

De directie van de dienst zal gaan bestaan uit 1 directeur en 2 adjunct-directeuren. Ten aanzien van de thans aan te trekken adjunct-directeur geldt het volgende.

■ **TAAK** verantwoordelijk zijn voor de coördinatie van het beheer van de openbare ruimte, voor zover tot de taak van de dienst behorend, en voor de coördinatie van het werk ten behoeve van de stadsvernieuwing; bovendien begeleiden van de ontwikkeling van de dienst naar deconcentratie en decentra-

lisatie.

■ **VEREISTEN** universitaire opleiding of daarmee gelijk te stellen niveau; vakdeskundigheid minder belangrijk dan het vermogen samen met de andere directieleden leiding te geven aan een grote organisatie; leeftijd boven de 30 jaar.

■ **SALARIS** afhankelijk van leeftijd en ervaring, maximaal f 11.674,- bruto per maand.

■ **INLICHTINGEN** de directeur van de dienst, ir. G. J. van der Heide, telefoon (020) 596.2300.

Zowel mannelijke als vrouwelijke kandidaten kunnen naar deze functie solliciteren. Het gemeentelijk beleid is gericht op gelijke kansen voor vrouwen en mannen. Vakantiewetgeving 8 procent, de rechtspositieregeling van de gemeente Amsterdam is van toepassing. Een psychologisch onderzoek zal deel uitmaken van de selectieprocedure. Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen te richten aan de Afdeling Personeelszaken, Oudezijds Voorburgwal 274, 1012 GL Amsterdam, onder vermelding van het genoemde vacaturenummer.

gemeente
amsterdam

Maar de werknemer toont zich niet altijd lijdzaam. Hoe paradoxaal het ook moge klinken, het kan gebeuren dat in bedrijven bij conflictsituaties spontane arbeiderscomités ontstaan naast de erkende vakbondsdelegaties. De toenemende golf van bedrijfsbezettingen, spontane acties die wel eens een anti-vakbondskarakter dragen, zijn hiervan zoveel voorbeelden. De eisen die de werknemers daarbij stellen, hebben betrekking op de kwaliteit van de arbeid. Men zit duidelijk op een breukvlak, namelijk het breukvlak tussen een op beheersing van het arbeidsprotest gerichte overlegstructuur enerzijds en een ontwikkeling in de kapitalistische economie die nieuwe conflicthaarden in de ondernemingen uitlokt anderzijds. Het eerste leidt tot lijdzaamheid, en het tweede geeft aanleiding tot *nieuwe vormen van industriële acties met grotere weerbaarheid*.

5. Naar een heroriëntering van de collectieve arbeidsverhoudingen?

Na de arbeidsverhoudingen te hebben benaderd als „jeux fixes” respectievelijk „jeux glissants” 18) is het niet onbelangrijk een beeld te krijgen van het feit dat de stabiliteit van de industriële infrastructuur steeds meer wordt ontwricht. Volgens de CRB gingen er tussen 1974 en 1977 in totaal 48.505 arbeidsplaatsen verloren. Studies 19) hebben uitgewezen dat het aantal verloren arbeidsplaatsen als gevolg van sluiting relatief hoger was bij de binnenlandse bedrijven dan bij de buitenlandse vestigingen in België. Dit verhoogt de betekenis van vragen naar heroriëntering van de arbeidsverhoudingen. Heroriëntering wordt gewenst, maar door wie en in welke zin? Mogelijkheden zijn er vermoedelijk wel, doch de reële kans dat er een fundamentele transformatie uit te voorschijn komt, achten we gering.

Heroriëntering gewenst?

Dat er in de betekenis en aard van sociale conflicten in de periode na de tweede wereldoorlog een ontwikkeling valt op te merken, is reeds eerder onderstreept geworden 20). Recente gegevens 21) bevestigen dat. Na een periode van „sociale rust” (1963-1969) waarin het aantal ondernemingsstakingen eerst tussen 48 en 88 per jaar bedraagt, stijgt het aantal stakingen in de periode 1970-1973 tot 151 à 191 per jaar. In het begin van de periode van de economische crisis (1974 tot 1976) groeien de acties verder uit tot 220 à 281 ondernemingsstakingen per jaar. Althans volgens gegevens van het NIS; Piret en Hertogs geven voor die periode zelfs tot 308 stakingen per jaar aan. Na een lichte daling in 1977 zouden er vorig jaar — volgens laatstgenoemde bron — 379 ondernemingsstakingen zijn geweest. Elders 22) hebben wij reeds aangestipt dat te verwachten is dat 1978 het hoogste aantal stakingsdagen (officieel heet dit „verloren” arbeidsdagen) zal tellen over de laatste vijf jaren.

Analyses van de oorzaken van stakingen in de periode 1970-1973 leren dat vooral de bedrijfstakakkoorden niet beantwoordden aan de problemen die zich op het niveau van de ondernemingen stelden en dat verder het grotere aantal sluitingen of dreigende sluitingen, de moeilijkere verhoudingen tussen nieuw gevestigde multinationals en de vakbonden en het inpassen van „nieuwkomers” (vrouwen, beampten, buitenlandse werknemers) in het vakbondswerk een rol spelen. De stakingsactiviteit tijdens de laatste drie jaren geeft een zekere stagnatie van de stakingen om materiële redenen en een duidelijke toeneming van het aantal stakingen wegens verslechtering van de hiërarchische verhoudingen of arbeidsomstandigheden te zien. Bij de stakingen in bedrijfstakken is daarbij vooral de eis tot werk- / verkorting aan de orde. Hetzelfde geldt voor de overheidssector, zij het dat daar het accent op de verbetering van de arbeidsomstandigheden wordt gelegd.

Uit de analyse van de stakingen per gewest blijkt dat in Wallonië in verhouding tot het geheel der stakingen minder voor verbetering van materiële arbeidsvoorwaarden wordt

gestaakt; in Vlaanderen dan weer minder voor werkgelegenheidsgaranties. Het aantal bedrijfsbezettingen is wel teruggelopen, doch het hardnekkige karakter van deze actievorm kwam scherp naar voren in twee gevallen: de door het ACV erkende bezettingsactie van SALIK in Wallonië — waarbij de werknemers de productie overnamen en ook zorgden voor de verkoop — en de 11 maanden durende bezetting van de Antwerpse petroleumraffinerij RBP door voornamelijk ABVV-militanten.

Deze acties onderstrepen dat werknemers „zekerheid” zoeken en hun wettelijk of als politiek verworven rechten erkend willen zien 23). Vooral bij sluitingen of sluitingsgevaar voelen ze zich vaak „bekocht” of „beetgenomen”. Naarmate de reacties „spontaner” zijn, het conflict intenser is, en meer reikwijdte heeft, is het aan te nemen dat de wil om tot heroriëntering van de arbeidsverhoudingen te komen, groter is. Op dat ogenblik kunnen de posities van de partijen, die momenteel het systeem van arbeidsverhoudingen beheersen, ter discussie worden gesteld.

Gelet op vroegere ervaringen met crises in de arbeidsverhoudingen (zoals ten tijde van de meibetogingen in Frankrijk: 1968) is het vaak zo dat één of meer van de betrokken partijen een nieuwe legitimering voor haar positie zoekt zonder de eigen rol, houding en interne organisatie daarop af te stemmen. Het gevolg daarvan was dan ook dat van een heroriëntering naar een nieuw regime van arbeidsverhoudingen — met gewijzigde (opstelling van) bemanning, gewijzigde structuren, en gewijzigde doel-formulering — geen sprake was; echter wel van een ruilverhouding zonder machtsafstandreductie 24) (zie het (werkgevers)voorstel van De Staercke tot een nieuw sociaal pact, 1976).

Heroriëntering mogelijk?

Heroriëntering lijkt mogelijk. Er is immers èn een duidelijke werkgelegenheids crisis, èn een voortdurende zeggenschaps crisis. Het ongenoegen van de werklozen (300.000 op 31 december 1978; ± 289.000 eind juli 1979; toch nog altijd 7% werklozen in verhouding tot de actieve beroepsbevolking) kan tot nu toe nog worden afgekocht met werkloosheidsuitkeringen en stages. Zolang niet een aantal grondige beleidsveranderingen in overweging wordt genomen, komt hierin geen verandering. De tripartite conferenties over werkgelegenheid, die in 1976 plaatsvonden tussen de regering, de werkgevers en de vakbonden, hebben de ernst van het zoeken naar een nieuw industrieel samenhangend beleid voor werkverschaffing benadrukt. Een tussentijdse balans van de voorgestelde stimuleringsmaatregelen voor de werkgelegenheid getuigt echter van een statische visie; de nadruk wordt gelegd op een herverdeling van het beschikbare werk. Wellicht heeft dit te maken met het maandenlange be- / vechten over de arbeidskostentheorie, die de loonkostenontwikkeling (en daarmee de vakbeweging) als hoofdschuldige lijkt aan te wijzen voor de huidige economische moeilijkheden en de geringe concurrentiekracht van de bedrijven. Het komt ons echter voor dat in een crisistijd de rentabiliteit niet zozeer wordt „aangetast” door looneisen (vakbonden zijn immers bereid onder bepaalde voorwaarden een loonmatiging te aanvaarden), maar eerder door het

18) G. Adam en J. D. Reynaud, *Conflicts du travail et changement social*, Parijs, 1978.

19) E. Halsberghe en D. van den Bulcke, Buitenlandse industriële bedrijven in Vlaanderen, Wallonië en Brussel: een actualisering, *GERV-Berichten*, nr. 19, november 1978, 93-123.

20) J. van de Kerckhove, *Sociologie, maatschappelijke relevantie en arbeidsemancipatie*, proefschrift, Leuven, 1978.

21) C. Piret en B. Hertogs, op. cit., 1979.

22) Zie rubriek „arbeidsverhoudingen België”, *Winkler Prins Encyclopedisch Jaarboek*, 1979, blz. 42-44.

23) P. J. A. ter Hoeven, De voortschrijdende ontwrichting van het arbeidsbestel, in: J. J. van Dijck, *Het vermoeide arbeidsbestel*, 1977; A. Teulings, *Ontwikkelingstendensen in de industriële verhoudingen, Onderneming en vakbeweging*, Rotterdam, 1973.

24) M. Mulder, *Omgaan met macht*, Amsterdam/Brussel, 1977.

volume en de keuze van investeringen, door de keuze van het productie-assortiment, door het technisch en commercieel beleid van de onderneming.

Thans blijft de aandacht gevestigd op de overheid. Kan een pragmatisch beleidsplan 1976-1980 orde op zaken stellen op het gebied van de investeringen, op het terrein van herverdeling van beschikbare arbeidsplaatsen (zie de huidige segmentering van de arbeidsmarkt 25)), op het vlak van de humanisering van de arbeid (werktijdverkorting en minder routinewerk)? Recht op arbeid is in België nog steeds bepaald volgens het decreet d'Allard van 27 maart 1791; d.w.z. arbeid in een duurzame afhankelijkheid en in een ondergeschikt verband van werknemer tot werkgever 26). Het is aan de overheid om te tonen dat ze via een inmiddels toch wel indrukwekkend arsenaal van instrumenten de beschikbare totale ruimte voor „selectieve werkgelegenheid” overziet en kan controleren. Het is aan de vakbonden om uit te maken, ten koste van welke prijs, ze binnen de huidige economische orde een bevredigend niveau van „vervangingsinvesteringen”

kunnen aanvaarden. Het is aan de werkgevers om aan te tonen dat ze in ruil voor een breed maatschappelijk akkoord over het sociaal-economisch beleid bereid zijn mee te werken aan een algemeen verbod op massaontslagen. Dit vergt echter voor de vakbonden een ruimere toegang tot de macht en dan niet enkel op nationaal niveau. Intussen gaat de werkgelegenheidsconfrontatie in België en in de EG verder. Van resultaten is voornamelijk niet veel te zien, wel van verdeeldheid.

Gaan we nu van de werkgelegenheids crisis naar de medezeggenschaps crisis. Het debat over zeggenschap en industriële democratie behoort sedert 1970 bijna onafgebroken

25) A. L. Mok, J. Bracke, De arbeidsmarkt: een poging tot integratie van economische en sociologische gezichtspunten, *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, Antwerpen, nr. 4, augustus 1976, 551-626; P. de Ceuster, *Arbeidsbeleving en interne arbeidsmarkt*, Acco, Leuven, 1978; P. Berekmans, P. Gevers en A. L. Mok, *Adekwaatheid van arbeidsmarkt informatie*, Leuven, 1975.

26) R. Blanpain e.a., *30 jaar Belgische arbeidsverhoudingen*, Kluwer, Deventer, 1977.

Bij de Sociaal-Economische Raad bestaat de plaatsingsmogelijkheid voor een

wetenschappelijk medewerker

ten behoeve van de sector onderwijs en arbeidsmarkt. In deze sector, die bestaat uit een tiental medewerkers, worden adviezen en rapporten voorbereid op het terrein van het arbeidsvoorzienings- en werkgelegenheidsbeleid, het arbeidsmarktonderzoek en het onderwijsbeleid. De werkzaamheden worden zoveel mogelijk in teamverband verricht onder coördinatie van de secretaris onderwijs en arbeidsmarkt. Deze functie biedt de interessante mogelijkheid om diepgaand kennis te nemen van het sociaal-economisch beleid en de arbeidsverhoudingen in Nederland. Van kandidaten wordt verwacht dat zij bereid zijn zich eventueel ook op de aangrenzende gebieden van het omschreven werkteerrein in te zetten.

Voor deze functie gelden de volgende eisen:

- een voltooide universitaire opleiding en kennis van de sociaal-economische en algemeen maatschappelijke ontwikkelingen;
- een duidelijke ambitie zich te verdiepen in met name het onderwijsbeleid en de relatie daarvan tot het arbeidsmarktbeleid;
- een aantal jaren praktijkervaring, bij voorkeur in een beleidsadviserende functie;
- na een inwerkperiode zelfstandig de werkzaamheden kunnen organiseren; de redactionele vaardigheid om schriftelijk en mondeling eigen en andermans opvattingen te kunnen verwoorden.

In verband met de leeftijdsopbouw binnen de sector gaat de voorkeur uit naar kandidaten tussen de 30-40 jaar. Aan deze functie is een salariëring verbonden met een maximum van ca. f 65.000,-.

Verdere promotiemogelijkheden zijn afhankelijk van de persoonlijke ontwikkeling van de medewerker in het werk en de groei van de organisatie.

Omtrent de functie kunnen telefonische inlichtingen worden ingewonnen bij drs. ir. A. J. M. van Miltenburg, coördinator van de sector Onderwijs en Arbeidsmarkt (tel.: 070 - 81 43 41).

Bij de personeelsafdeling van de SER (tst. 157) is een profielschets van de functie verkrijgbaar.

Schriftelijke sollicitaties dienen, onder letters OA op de enveloppe, binnen 14 dagen na verschijning van dit blad gericht te worden aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken, Bezuidenhoutseweg 60, 2594 AW Den Haag.

tot de sociale actualiteit. Sommige punten kregen reeds hun concrete juridische vormgeving (de sociaal-economische en financiële informatieplicht, boekhoudkundig plan, bedrijfs-revisoraat), andere daarentegen vertoeven nog in het stadium van de ontwerpvoorstellen (participatief ondernemings-beheer, vernieuwde dialoogstructuren).

Hoe de sociale gesprekspartners denken over het participatief ondernemingsbeheer blijkt uit het advies (nr. 531) van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven van 16 september 1976. Het advies handelt over de problemen in verband met de vertegenwoordiging van werknemers in het kader van een Europese vennootschap. Daarbij kan worden aangestipt dat men van werkgeverszijde tegen een „Raad van Toezicht” is gekant, evenals tegen een werknemersraad. Men is wel voor een soepel toegepast statuut voor de ondernemingsraad. Het ABVV blijft gekant tegen deelneming van werknemers aan de „Raad van Toezicht” vanwege de dubbelzinnigheid. Wel is men van die zijde voor een Europese OR met reële controlerechten op het niveau waar de echte bevoegdheid van de onderneming wordt uitgeoefend. Daar staat tegenover dat het ACV voor het voorstel van de Europese Commissie (driedelige raad van toezicht) is, en voor een homogene werknemersraad. Het ACLBV is eveneens voor een „Raad van Toezicht”, maar dan liefst een paritair samengestelde raad, en voor een Europese OR die een overkoepeling moet zijn van al de georganiseerde partijen in de onderneming 27).

Op nationaal niveau kwamen onlangs in de Nationale Arbeidsraad opnieuw de standpunten van de werknemersorganisaties ter sprake. Zo verklaarde P. Silon (ACV) dat de ondernemingsraad zou dienen te worden getransformeerd in een werknemersraad. Dit orgaan zal zich op hetzelfde niveau bewegen als thans het geval is voor de ondernemingsraad. Het zal zich moeten bezighouden met de sociale problemen en de problemen van personeelsbeleid. Daarnaast zal dit orgaan een informatieve rol moeten vervullen, in het bijzonder de bedrijfsleiding informeren over wat de werknemers denken over het gevoerde beleid. Verder mag de werknemersraad zich niet bemoeien met het beleid. Om aan het probleem van de algemene beleidsverantwoordelijkheid tegemoet te komen, is een wijziging van het vennootschapsrecht noodzakelijk. Voor Silon mag de hervorming van de ondernemingsraad ten slotte geen afbreuk doen aan de bevoegdheden van de vertegenwoordiging van de vakbeweging. Verder toonde W. Waldack (ACLVB) zich bereid tot verder discussiëren, en verklaarde J. Thyré (ABVV) dat het begrip „arbeiderscontrole” uitgangspunt blijft voor de bedenkingen van zijn organisatie m.b.t. deze kwestie. Die controle moet worden verwezenlijkt op alle niveaus (centraal niveau, bedrijfstakniveau, ondernemingen en gewesten) en rekening moet worden gehouden met het geheel van de organen van sociale verhoudingen die in de onderneming bestaan (ondernemingsraden, vakbondsafgevaardigden, comités voor veiligheid en gezondheid 28).

Het is nu wachten op het feit of een „verzelfstandigde” werknemerszeggenschap een kans krijgt. Behoudens verschil in visie tussen de vakbonden, kan ook het uitblijven van een soepele regeling betreffende de vertegenwoordiging van het kaderpersoneel (hoger personeel) een dergelijk verandingsproces afremmen 29).

De partijen en de crisissfeer

Ondernemers beantwoorden de uitdagingen en de constatacie — volgens VBO-afgevaardigde Pulinckx op de in juni jongstleden gehouden VBO-studiedag — zonder triomf, maar ook zonder schuldgevoel. Inmiddels belijden ze met klem hun geloof in de drijfveren van de vrije-markteconomie: het vrije initiatief, de mededinging en de rentabiliteit.

Bij de vakbonden is een kritische bezinning over de beperkte manoeuvreerruimte van het overlegsysteem en de onzekerheid van de resultaten weer actueel. Voorstellen tot

diepere discussie en gedachtenwisseling op alle niveaus omtrent een sterker doorgevoerde democratisering van het vakbondsbeleid en een herformulering van de taak van de vakbondskaders liggen op tafel 30). Toch verwijt men 31) de vakbonden een dubbelzinnig standpunt t.a.v. de crisis. Zij zouden samen met de werkgevers oplossingen zoeken om de crisis te bestrijden binnen de logica van het kapitalisme enerzijds en een autonoom arbeidersstandpunt anderzijds. Als voorbeeld wordt aangehaald het centraal overleg over werktijdverkorting. De eis van „de 36 uren nu, zonder loonverlies of ritmeverhogingen en met evenredige aanwervingen” werd verzacht tot „de 36 uren, geprogrammeerd naargelang de sectoren, tegen 1980”.

Naarmate de crisis vordert en de partijen op hun standpunt blijven wordt de kans groter dat voor de vijfde opeenvolgende maal het centraal overleg zal mislukken en er geen centraal akkoord uit de bus zal komen. Mede daarom heeft de huidige regering het initiatief genomen om in september van dit jaar te onderhandelen over een kaderakkoord dat zich tot eind 1980 zou uitstreken en dat zou slaan op de volgende punten: werktijdverkorting tot een minimum dat overeenkomt met gemiddeld 38 uur per week tegen eind 1980; het bevorderen van het aantrekken van personeel via aanpassings- en heropnemingspremies; inkomensmatiging, waarvan de omvang per bedrijfstak of bedrijf wordt vastgesteld; versoepeling van de variabele werktijden; deeltijdarbeid; versoepeling van de pensioengerechtigde leeftijd; strijd tegen de cumulatie en het sluikwerk; uitbreiding van de beroepsopleiding en permanente vorming; humanisering van de arbeid; fiscaal beleid; industriële herstructurering en innovatie; hervorming van de sociale zekerheid; inflatiebestrijding, monetaire stabiliteit en verdediging van de koopkracht; en een omvattend energiebeleid.

Wat de hervorming van de grondslag van de onderneming betreft duwt de regering de partijen meer en meer in de lijn van de voorstellen over de Europese NV; ze kondigt verbeteringen aan van de informatiemogelijkheden in de onderneming — o.m. door de invoering van het sociale jaarverslag, met het oog op het preciseren van de sociale doelmatigheid en de gang van zaken in de onderneming inzake informatie, vorming, arbeidsvoorwaarden, lonen en inkomen. Tot dusver is de regering er wel in geslaagd de sociale gesprekspartners achter een „intentieverklaring” te krijgen, maar of dit meteen het einde van de crisis betekent is verre van zeker, gelet op de moties van sommige werkgeversfederaties, een verdeeld advies in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven over b.v. het „risicodragend kapitaal”, de spontane stakingen enz.

6. Toekomstperspectief

Mede in het licht van de actuele problemen is een viertal mogelijke ontwikkelings-tendensen voor de Belgische arbeidsverhoudingen te geven:

- *transformatie*: er doet zich een fundamentele structuurwijziging voor naar de „basis” toe; d.w.z. werknemers realiseren een machtsafstandreductie in het systeem;
- *crisisvermindering*: door het vinden van een nieuwe legiti-

27) F. Van der Auwera, P. Gevers, Medezeggenschap in de Europese NV. *Intermediair België*, juli/september 1978, blz. 12-17.

28) Nationale Arbeidsraad, *Notulen van de Commissie voor de ondernemingsraden*, januari/februari, 1979.

29) J. Beeckmans en P. Gevers, Kaderpersoneel op zoek naar een aangepast „kader” voor belangenbehartiging. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, nr. 11, 1976, blz. 913-924.

30) Zie T. Colpaert in *Links* van 23 juni 1979.

31) D. Jacobs, Arbeidersstrijd in crisistijd, *De Nieuwe Maand*, 1978, blz. 387-397.

meringsbasis voor de werknemersorganisaties neemt de conflictactiviteit van de werknemers af; belangrijk hierbij is de rol van de overheid;

- *zuivering*: één of meer betrokken partijen ontdoen zich van hun centrifugale krachten;
- *differentiatie*: er gaan zich nieuwe maatschappelijke groeperingen vormen, die zich een eigen identiteit proberen te verwerven en hun stempel op de maatschappelijke ontwikkeling zullen gaan zetten.

Wanneer we deze mogelijkheden op de Belgische realiteit betrekken, dan valt vooral laatstgenoemde ontwikkelings-tendens op. De heterogeniteit van het georganiseerd kapitaal neemt toe. Volgens Mabile (32) is dat vooral merkbaar in Vlaanderen en zou het zelfs aan de hertekening van de politieke kaart in België ten grondslag liggen. Dat de werknemersorganisaties hier automatisch zullen volgen, is wellicht overdreven. Toch zullen de centrifugale tendensen hierdoor versterkt worden.

Belangrijker is de vraag of een toenemende differentiatie zal uitmonden in twee of meer zelfstandige systemen van

arbeidsverhoudingen en in twee of méér soorten van syndicalismen? Nu is het zo dat het Belgische systeem van arbeidsverhoudingen, gezien zijn maatschappelijke context — de wijze van industrialisering, partijvorming, opleidings- en scholingssystemen enz. — zowel een germaans als een latijns stempel heeft meegekregen. De wederkerigheid tussen de erkenning van legitimiteit van de onderneming en de erkenning van socio-professionele controlerechten over arbeidsvoorwaarden is niet zo groot als in West-Duitsland, doch groter dan in Frankrijk. We zijn dan ook meer gewend geraakt aan een contractueel syndicalisme, al zijn er altijd wel symptomen aanwezig van „strijdsyndicalisme”. Naarmate de logica van het aantal leden, het gewicht van de organisatie, plaatsmaakt voor bewustmaking en autonomie van de basis zal het latijnse model zich verder (schoksgewijs?) manifesteren.

P. Gevers

32) X. Mabile, Le système Belge de la décision politique, in: *Actes Colloque J. Meynaud*, Brussel, 1978, blz. 43-47.

centrum voor
informatieverwerking voor
de nederlandse ziekenhuizen

SMR

Wij houden ons bezig met de ontwikkeling en toepassing van geautomatiseerde informatiesystemen voor de Nederlandse Ziekenhuizen. In 1979 worden gegevens verzameld en verwerkt van meer dan 1,4 miljoen ziekenhuisopnamen vanuit ruim 200 deelnemende ziekenhuizen.

De afdeling ASO houdt zich o.a. bezig met het uitvoeren van kwantitatieve analyse t.b.v. ziekenhuizen.

Wegens de toenemende behoefte hieraan zoeken wij een

ekonoom/bedrijfskundige

Zijn/haar taak zal eruit bestaan, samen met de reeds aanwezige functionaris, beleidsrelevante informatie te extraheren uit door de SMR verzameld cijfermateriaal. Hij/zij zal de analyseresultaten vervolgens op zodanige wijze rapporteren aan het ziekenhuis, dat deze kunnen bijdragen tot een beter inzicht in het medisch- en bedrijfskundig functioneren van het ziekenhuis. Deze schriftelijke rapportage wordt afgesloten met een mondelinge toelichting ten overstaan van directie en medische staf.

Daarnaast ligt het in de bedoeling dat deze functionaris, op den duur, zijn/haar in individuele ziekenhuizen opgedane ervaring binnen de SMR gebruikt bij de advisering omtrent de wijze waarop de dienstverlening van de SMR gestalte dient te krijgen.

Wij denken aan iemand van ± 30 jaar met:

- een opleiding op academisch niveau (ekonoom, bedrijfskundige)
- het vermogen om problemen te benaderen met kwantificeerbare modellen
- een goede schriftelijke en mondelinge uitdrukkingsvaardigheid.

Salaris afhankelijk van ervaring en opleiding.

Telefonische inlichtingen worden verstrekt door T. Rouwens, hoofd afdeling Analyse en Speciale Opdrachten, telefoon 030-333264, toestel 245.

Uw sollicitatie kunt u richten aan onderstaand adres, t.a.v. de afdeling personeelszaken.

stichting medische registratie
maliebaan 50 utrecht
postbus 14074
tel. 030-333264

De handelspolitieke relaties van de Volksrepubliek China

H.H. LEERENTVELD
DRS. P. DE WAARD*

Er is het laatste anderhalf jaar veel gepubliceerd over de Volksrepubliek China. Uit die publikaties komt een nogal wisselend beeld naar voren van de handelsrelaties van China met het buitenland en de mogelijke ontwikkelingen daarin. In dit artikel worden tegen de achtergrond van de ontwikkelingen van de laatste maanden de Chinese economische politiek en het handelsverkeer aan een nadere beschouwing onderworpen. Vervolgens wordt nader ingegaan op de relaties tussen de Europese Gemeenschap en China en op de bilaterale verhoudingen tussen Nederland en de Volksrepubliek.

De economische reconstructie van China

In het door premier Hua Quofeng aan het Vijfde Nationale Volkscongres, dat van 26 februari tot 5 maart 1978 te Peking werd gehouden, uitgebrachte politieke rapport was een belangrijk deel gewijd aan de economische reconstructie van de Volksrepubliek China. Dit hoofdstuk vormt een formele bevestiging van het economisch beleid zoals dat zich gaandeweg heeft ontwikkeld. In het verslag over het regeringsbeleid wordt in grote lijnen ingegaan op de taak, die het bewind voor zich zelf ziet weggelegd. De algemene doelstelling is gericht op „vier modernisering”, t.w. landbouw, industrie, wetenschap en technologie en nationale defensie, opdat aan het einde van deze eeuw de Volksrepubliek zijn plaats kan innemen onder de moderne geïndustrialiseerde landen in de wereld.

In dit kader werd tijdens de eerdere genoemde vergadering van het Nationale Volkscongres het *Tienjarenplan* gepresenteerd. Hoewel het plan reeds in 1975 in ontwerp gereed was, stuitte doorvoering ervan af op politieke tegenstand. Nadat in september 1976 de politieke oppositie terzijde was gesteld, werd het plan herzien en bijgesteld, wat een groot deel van 1977 in beslag nam. De economische doelstellingen van het plan komen in grote trekken neer op het volgende:

- in de landbouwsector wordt gestreefd naar een mechanisatiegraad van 85% voor de belangrijkste werkzaamheden; het ligt in de bedoeling per hoofd van de agrarische bevolking 1 mou (= 0,15 ha) bruikbare landbouwgrond beschikbaar te stellen, welke gevrijwaard wordt van wateroverlast en droogte;
- in de lichte industrie wordt een aanzienlijke uitbreiding beoogd van de productie van goede en redelijk geprijsde consumptiegoederen;
- wat betreft de opbouw van een geavanceerde zware industrie wordt onder invoering van nieuwe technieken het accent vooral gelegd op de metallurgische industrie, de

winning van steenkolen en olie, machinebouw en de opwekking van energie (o.a. hydro-power);

- voorts zullen de petrochemische, elektronische en andere nieuwe geavanceerde industrieën verder worden ontwikkeld;
- maatregelen zullen worden genomen op het gebied van infrastructuur met betrekking tot met name het verkeers- en verbindingssysteem, om te kunnen beantwoorden aan de groeiende behoefte daaraan van landbouw en industrie.

Hiermede wordt de totstandkoming van een nationaal onafhankelijk en tamelijk evenwichtig gedifferentieerd industrieel complex beoogd. De landbouw wordt nog steeds als de basis van de nationale economie beschouwd, en de ontwikkeling daarvan vormt als zodanig de voorwaarde voor de modernisering van 's lands economie.

Door de introductie van moderne landbouwmethoden („system of agro-scientific research and agro-technical popularization”) en mechanisatie zal de ontwikkeling van de landbouw ter hand worden genomen. Uitbreiding van het bebouwbare areaal, grondverdeling en waterbeheersing, het opvoeren van het aantal oogsten per jaar, het introduceren van nieuwe zaden, ontwikkeling van o.a. vee- en speciale gebieden voor de verbouw van marktgewassen, alsmede vergroting van de produktie van landbouwmachines, kunstmest en insecticiden staan daarbij voorop. De groei in de landbouwsector die op het ogenblik 2 à 2½% per jaar bedraagt, zal in de toekomst kunnen worden verhoogd door toepassing van moderne landbouwmethoden.

De industriële groei lag in de periode 1952-1974 op een niveau van 10%, zij het dat het groeipercentage daarna een dalende tendens vertoonde. De accenten in de industriële ontwikkeling liggen met name op energie, metallurgie en machinebouw. China heeft een indrukwekkend reservepotentieel aan essentiële grondstoffen als o.a. olie, kolen, aardgas enz.

Opmerkelijk is, dat waar in het rapport over maatregelen ter implementatie van het tienjarenplan wordt gesproken, zich een verschuiving in prioriteiten begint af te tekenen. Niet de lichte industrie, doch de zware industrie komt op de tweede plaats, na de landbouw. Wat betreft de zware industrie, die naarmate de modernisering van de economie voortschrijdt steeds prominenter zal worden, staan voor de komende 8 jaar 120 grote complexen op het programma (o.a. 10 voor ijzer en staal, 9 voor non-ferrometalen, 8 kolenmijnen, 10 olie- en gasvelden, 30 krachtcentrales, 6 nieuwe spoorlijnen en 5 havens). In die 8 jaar moeten de staatsinkomsten en de investeringen die uitgetrokken zijn voor de basisopbouw beide gelijk zijn aan het totaal van de afgelopen 28 jaar.

De ontwikkeling van grote industriële complexen betekent

* Beide auteurs zijn als hoofdamtenaar verbonden aan het Directoraat-generaal voor de Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Economische Zaken.

niet dat middelgrote en kleine bedrijven geen aandacht krijgen. Deze dienen echter meer dan tot dusver in de algehele planning te worden betrokken. Dit soort bedrijven zal voor de voorziening van grondstoffen op lokale bronnen zijn aangevoerd, doch zal voor zover hun behoeften aan grondstoffen en energie in conflict komen met de belangen van grote bedrijven, veelal daarvoor moeten wijken. Hier tekent zich duidelijk een tendens af tot toenemende centralisering van industriële planning en beheer.

Ten aanzien van de handel, met name de uitvoer, wordt een grote uitbreiding beoogd, waarbij speciaal het aandeel van industriële producten en mineralen dient te worden verhoogd.

Resumerend kan worden gesteld dat tijdens de zitting van het Vijfde Nationale Volkscongres het accent duidelijk lag op de economische opbouw en dat in het kader daarvan voornamelijk de volgende punten zijn opgevallen.

1. Het pragmatische beleid van de Chinese regering, zoals dat zich in de afgelopen tijd geleidelijk heeft ontwikkeld met een sterk accent op de economische ontwikkeling, heeft thans een officiële sanctie gekregen.
2. De economische ontwikkeling is bevrijd van zekere ideologische remmingen, waarbij met name opvalt dat grotere prestaties en produktieverhoging in materiële zin kunnen worden beloofd.
3. Maatregelen zijn getroffen om de ontwikkeling van wetenschap en techniek te bevorderen en in dienst van de agrarische en industriële ontwikkeling te stellen.
4. Er beginnen zich verschuivingen in prioriteiten en organisatievormen af te tekenen, nl. de opschuiving van de zware industrie naar de tweede plaats (voorheen: lichte industrie), en toenemende centralisatie van planning en economisch beheer.

Ook al biedt het huidige economische beleid betere vooruitzichten voor de ontwikkeling van het land, toch zal de implementatie hiervan geen eenvoudige zaak zijn. Ook premier Hua heeft dit in zijn toelichting onomwonden toegegeven. Wil het tienjarenplan ook maar enigermate kans van slagen hebben, dan zal aan drie voorwaarden moeten worden voldaan:

- ongestoorde bestending van politieke rust;
- beschikbaarheid van nieuwe faciliteiten en uitrusting;
- grote en aanhoudende arbeidsprestaties.

Daarnaast spelen ook wetenschap en technologie een rol van betekenis. Van 18 tot 31 maart 1978 werd, eveneens in Peking, de nationale conferentie voor natuurwetenschappen gehouden. Het feit dat deze bijeenkomst opeen beslissing van het centrale comité berustte en de aanwezigheid van de belangrijkste partij- of regeringsleiders duiden erop, dat de huidige Chinese leiders aan de ontwikkeling van wetenschap en technologie het hoogste belang hechten.

Minister Fang Yi, belast met de leiding van de staatscommissie voor wetenschap en technologie maakte melding van een ontwerp van een achtjarenplan voor wetenschap en technologie, parallel lopend met het algemene economische plan. Als doelstellingen van dit ontwerpplan — voorwerp van nadere discussie door de conferentie — werden genoemd:

- het benaderen of bereiken van het internationale niveau van de jaren zeventig op het terrein van wetenschap en technologie;
- uitbreiding van het aantal professionele researchbeoefenaars tot 800.000;
- oprichting van een aantal centra voor wetenschappelijke experimenten;
- totstandkoming van een nationaal systeem voor wetenschappelijk en technologisch onderzoek.

Het plan geeft daarbij prioriteit aan: landbouwkundig onderzoek, onderzoek op het gebied van energiebronnen, op het gebied van grondstoffen, elektronische computertechnologie, lasertechnologie, ruimtetechnologie, hoge-energiefysica en genetische engineering.

Contacten met het buitenland

Na de publikatie van het Tienjarenplan en de terzijdestel-

ling van de oppositie stelde de Chinese regering zich meer open ten aanzien van de contacten met het buitenland. De ambitieuze doelstellingen in het plan zullen slechts te verwezenlijken zijn met behulp van de geïndustrialiseerde westerse wereld. Dit werd door de Chinese regering onderkend. Het gevolg hiervan was dat talloze Chinese missies allerlei landen bezochten om zich op diverse terreinen te oriënteren, terwijl aan de andere kant missies uit diverse landen de Volksrepubliek bezochten om de aandacht te vestigen op de mogelijkheden om tot samenwerking te komen.

Aanvankelijk zag het er naar uit dat er voor diverse landen op korte termijn grote mogelijkheden in China lagen. Vanaf het tweede halfjaar van 1977 werd een aanmerkelijke opvoering van de import in China geconstateerd, welke zich gedurende 1978 voortzette.

Financiering

Om deze import mogelijk te maken was een flexibeler houding van China met betrekking tot de financiering van de import, ter verwezenlijking van het moderniseringsprogramma, noodzakelijk. Hoewel de nadruk blijft liggen op betaling van de import uit de opbrengst van de export, wordt nu tevens gebruik gemaakt van:

- „deferred payments” voor de aankoop van kapitaalgoederen;
- uitbreiding van de rol van de Bank of China door deposito's te accepteren van buitenlandse banken;
- betaling van gekochte fabrieken en installaties met de producten, welke in die fabrieken en met die installaties worden vervaardigd.

Het laatste jaar is gebleken, dat bij de uitvoering van omvangrijke projecten gebruik wordt gemaakt van buitenlandse bankkredieten. Ook worden onderhandelingen over „government to government loans” gevoerd.

Recente ontwikkelingen

Steeds duidelijker blijkt, dat de doelstellingen van het moderniseringsprogramma vrij ambitieus waren. In de economische politiek van China wordt weliswaar het streven naar modernisering op de genoemde vier terreinen bevestigd, doch tevens kan worden geconstateerd, dat in bepaalde sectoren de doelstellingen worden getemporeerd en de prioriteiten worden verlegd. Zo was aanvankelijk in de periode tot en met 1985 rekening gehouden met een economische groei van tussen de 7 en 10%; thans wordt 3% haalbaar geacht. Ook de doelstellingen wat de staalproductie betreft zijn gewijzigd, terwijl daarnaast in afwijking van het Tienjarenplan meer aandacht zal worden besteed aan de landbouw en de lichte industrie ten koste van de zware industrie.

Uit recente gesprekken met Chinese autoriteiten komt een aantal belangrijke facetten naar voren, die de economische politiek van China de komende tijd zullen beïnvloeden. Hiervan kunnen worden genoemd:

- na een periode van een bijna geheel ontredderde economie concentreert men zich thans op het weer gezond maken hiervan en wordt getracht de in het verleden verloren gegane tijd in te halen;
- hulp uit het buitenland en het toepassen van moderne westerse technieken kunnen de tijd die nodig is voor de wederopbouw sterk bekorten;
- de invoer van geavanceerde technologie zal steeds belangrijker worden;
- daarnaast zal in China datgene worden ingevoerd waarvan het zelf niet voldoende heeft en dat niet in eigen land kan worden gemaakt;
- er is de laatste tijd in China een tendentie geweest te veel plannen ineens te willen realiseren, zonder daarvan de

consequenties te overzien. Er ontstond gebrek aan coördinatie en niet zelden ontbraken voor de uitvoering van grote projecten transportmogelijkheden;

- dit heeft mede geleid tot een nieuwe aanpak, waarachter de filosofie schuil gaat, dat men één stap achteruit doet om er daarna twee vooruit te kunnen doen.

Handel van China met derde landen

Gedurende de jaren vijftig was ongeveer 70% van het handelsverkeer van China gericht op de socialistische landen, met name Rusland. Dit beeld is drastisch veranderd, daar thans 65% van het handelsverkeer van China, met het Westen plaatsvindt, inclusief Hongkong en Macao. Japan is op dit ogenblik de belangrijkste handelspartner zowel wat de invoer als de uitvoer aangaat (de resp. Japanse aandelen bedroegen in 1978 28% van de Chinese invoer en 18% van de Chinese uitvoer). Daarnaast speelt Hongkong een zeer belangrijke rol bij de Chinese export (18,7% van de Chinese export ging naar Hongkong in 1978).

De EG neemt eveneens een vrij sterke positie in, waarbij opvalt dat, hoewel de EG-export in 1978 in vergelijking met die van 1975 in absolute zin is gestegen, relatief gesproken het aandeel vrijwel gelijk gebleven is. In 1978 was het aandeel van de EG in de Chinese invoer ca. 16%. De export van China naar de EG is zowel absoluut als relatief gestegen (van 1975 tot 1978 van \$ 681 tot \$ 1118 mln.; resp. aandelen stegen van 9,5% tot 10,7%).

De handelsrelaties van China met de VS vertonen een lichte stijging. Wat de invoer in China betreft steeg het aandeel van de VS in de Chinese import van 1975-1978 van 4,1 tot 5,3%. Anderzijds nam de export van China naar de VS in dezelfde periode toe van \$ 157 mln. tot \$ 303 mln. Het aandeel van de VS in de totale Chinese uitvoer steeg van 2,2% tot 3% in deze periode. Een overzicht van het in- en uitvoerbeeld van China met derde landen wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 1. Handelsverkeer van de Volksrepubliek China (in mln. \$) a)

	Invoer				Uitvoer			
	1975		1978 (schattingen)		1975		1978 (schattingen)	
	\$mln.	%	\$mln.	%	\$mln.	%	\$mln.	%
EG	1.176	15,9	1.685	15,7	681	9,5	1.118	10,7
Verenigde Staten	304	4,1	560	5,3	157	2,2	303	3,0
Japan	2.259	30,5	3.000	27,9	1.531	21,3	1.900	18,1
Hongkong	6	0,1	4	—	1.447	20,1	1.960	18,7
Socialistische landen	1.010	13,6	1.500	13,9	960	13,4	1.850	11,7
Ontwikkelingslanden	900	12,2	1.700	15,8	1.780	24,8	2.400	22,9
Overige landen	1.740	23,6	2.300	21,4	624	8,7	930	8,9
Totaal	7.395	100	10.749	100	7.180	100	10.641	100
Saldo	1975: -215							
	1978: -288							

a) China publiceert officieel geen statistieken van het handelsverkeer. Het in- en uitvoerbeeld van China moet worden afgeleid van de officiële gegevens van China's belangrijkste handelspartners. Deze tabel werd opgesteld door de Europese Commissie.

Tabel 3. Ontwikkeling van de in- en uitvoer van afzonderlijke EG-landen met China (in mln. ERE) a)

	Jaar	EG	West-Duitsland	Frankrijk	Italië	Nederland	België-Luxemburg	Verenigd Koninkrijk	Ierland	Denemarken
Invoer	1976	860	242	174	141	80	47	148	4	24
	1977	858	246	170	141	83	35	155	3	25
	1978	936	277	177	157	98	35	163	4	25
Uitvoer	1976	1.184	560	312	123	35	36	110	—	8
	1977	793	437	84	76	45	41	95	1	14
	1978	1.487	778	155	148	103	159	137	1	6
Saldo	1976	324	318	138	-18	-45	-11	-38	-4	-16
	1977	-65	191	-86	-65	-38	6	-60	-2	-11
	1978	551	501	-22	-9	5	124	-26	-3	-19

a) Opgesteld door de Europese Commissie.

De mondiale uitvoer van China bestond in de laatste jaren voor 40% uit industriële producten, voornamelijk textiel; voor 30% uit agrarische producten en voor het overige uit grondstoffen. De import in China wordt voornamelijk gevormd door installaties voor olie-exploratie, kolenontginning, elektriciteitsopwekking, petrochemische industrie, alsmede door kunstmest en graan.

Ten aanzien van de uitvoer van China naar de EG kan worden gezegd dat deze een overeenkomstig beeld vertoont met die van China's mondiale uitvoer. Een nadere indeling van de Chinese uitvoer op basis van goederencategorieën is in de tabel 2 verwerkt.

Tabel 2. Chinese uitvoer naar de EG op basis van goederencategorieën a)

	Invoer in mln. ERE		Uitvoer in mln. ERE	
	1977 (jan./juni)	1978 (jan./juni)	1977 (jan./juni)	1978 (jan./juni)
Producten van de voedsel-industrie; dranken, tabak	70,7	85,1	—	9,3
Energieproducten	0,2	0,2	—	5,2
Grondstoffen	124,0	141,4	23,8	21,8
Chemische producten	40,5	29,8	72,7	125,5
Machines en transportmiddelen	3,8	4,2	106,0	144,7
Andere industrieproducten	171,6	186,6	111,5	367,5
Diversen	0,5	0,4	1,3	3,3
Totaal	411,3	447,7	315,3	677,3

a) Bron: *Bulletin Mensuel*, Suppléments 11/1977 en 1978.

Van groot belang is de ontwikkeling van het goederenverkeer van de afzonderlijke lidstaten met China, waarover tabel 3 nadere gegevens verstrekt.

Geconstateerd kan worden dat de export van de EG van 1976 tot 1978 een toename vertoont van 25%. Daarbij valt op de belangrijke rol die door West-Duitsland wordt gespeeld. De Duitse export steeg nl. van 560 mln. ERE, zijnde \$ 756 mln. in 1976 tot 778 mln. ERE, zijnde \$ 1050,30 mln. in 1978. Ook de export van Nederland en België vertoont een toename. De export van Italië en het Verenigd Koninkrijk laat een lichte stijging zien, terwijl de Franse export aanzienlijk terugliep. Wat de handelsbalans van de verschillende lidstaten aangaat, kan worden opgemerkt dat eigenlijk alleen West-Duitsland een belangrijk overschot heeft, t.w. rond 500 mln. ERE, zijnde \$ 675 mln., dat ongeveer overeenstemt met het totale surplus van de EG. De overige EG-landen hebben min of meer een deficitaire positie, met uitzondering van België, omdat de Belgen vrij grote bedragen aan staal hebben geleverd. Ook Nederland had in 1978 een licht surplus.

Onderhandelingen EG-China

Onderhandelingen tussen de EG en China hebben op 3 april 1978 geleid tot ondertekening van een niet-preferentiële handelsovereenkomst met een geldigheidsduur van vijf jaar. Deze zowel op politiek als op economisch gebied belangrijke

gebeurtenis — het gaat om de eerste „bilaterale” handelsovereenkomst tussen de Gemeenschap als zodanig enerzijds en een land met geleide economie en monopolie van de buitenlandse handel anderzijds — vormt de bekroning van een aantal contacten, waarvan de eerste teruggaat tot mei 1975. Het doel van het akkoord is de bevordering, resp. versterking van het handelsverkeer tussen de Gemeenschap en China.

Het wezen van het akkoord is de meestbegunstiging die partijen elkaar toestaan, welke meestbegunstiging uitsluitend van toepassing is op de tarifaire aspecten. Voorts is van belang dat in het akkoord een welwillendheidsverklaring is opgenomen voor import van de EG in China met daarnaast de afspraak dat de EG haar liberalisatie zoveel mogelijk zal uitbreiden alsmede contingentsverhogingen zal toestaan.

Op 17, 18 en 19 juli jl. kwam de Commission Mixte bijeen te Peking. Na de analyse van het handelsverkeer dat gunstig is geweest voor de lidstaten, werd aan China een aantal concessies verleend, die zich concentreerden in de contingentsfeer, waarbij voor een belangrijk aantal produkten in de niet-liberaliseerde sector een aantal contingentsverhogingen werd toegestaan. Voorts werd de liberalisatie uitgebreid met dien verstande dat van de 1.012 tariefposities van de Gemeenschap thans voor China 712 posten geheel en 95 gedeeltelijk zijn geliberaliseerd.

Vervolgens is aan de Chinezen de mededeling gedaan dat vanaf 1980 China in beginsel deel kan nemen aan het z.g. „general preference system”, zij het dat bepaalde beperkingen, m.n. op het gebied van textiel, zullen worden toegepast. In het kader van deze Commission Mixte vond tevens het overleg plaats over textiel. De Chinese export naar de EG bestaat voor ruim f. 760 mln., ofte wel 77.000 ton uit textiel, zijnde ongeveer 30% van de totale Chinese export. Volgens het oude autonome regime was van deze 77.000 ton rond 20.000 ton gecontingenteerd.

Tijdens de Commission Mixte werd overeenstemming bereikt over een textielakkoord dat voorziet in een verruiming

van de thans bestaande autonome contingentering tot 40.000 ton in 1979. Ter vergelijking van de met China overeengekomen textielregeling kan worden vermeld dat de textielimport in de EG uit Hongkong gedurende 1978 een hoeveelheid van 132.000 ton heeft belopen, hetgeen ongeveer een kwart van de totale invoer uit Hongkong was. De textielimport uit Taiwan en Zuid-Korea was in dat jaar resp. 58.000 ton en 84.000 ton.

Betrekkingen Nederland-China

In de laatste jaren zijn de betrekkingen tussen Nederland en de Volksrepubliek China versterkt, hetgeen o.m. moge blijken uit het volgende:

- op 7 mei 1974 werd een briefwisseling getekend, waarbij een Gemengde Chinees-Nederlandse Commissie voor Economie en Handel werd gevormd. Deze Commissie heeft ten doel van gedachten te wisselen over de ontwikkeling der economische en handelsbetrekkingen tussen de beide landen. Dienaangaand zal zij aanbevelingen doen aan de onderscheiden regeringen; De Gemengde Commissie is inmiddels viermaal bijeengewest. Aan Nederlandse kant wordt de Gemengde Commissie voorgezeten door de directeur-generaal van de Buitenlandse Economische Betrekkingen;

- in 1976 is een verdrag betreffende de zeescheepvaart in werking getreden. Een van de belangrijkste uitvloeisels daarvan is dat een door China ingevoerde belasting op vrachten van Nederlandse schepen ongedaan gemaakt is. Scheepvaartproblemen tussen beide landen worden besproken in het kader van een in het verdrag voorziene specifieke Gemengde Commissie;

- in mei 1977 bracht HKH Prinses Beatrix een officieel bezoek aan de Volksrepubliek;

- van 16-30 september 1978 heeft een Nederlandse agrarische missie onder leiding van de directeur-generaal van Landbouw en Voedselvoorziening van het Ministerie van

De Nederlandsche Bank NV

te Amsterdam vraagt voor haar afdeling Toezicht kredietwezen een

bedrijfseconoom (mnl./vrl.)

De afdeling Toezicht kredietwezen pleegt o.m. overleg met de kredietinstellingen over hun beleid, hun positie en het toezicht daarop en onderzoekt of nieuw te vestigen kredietinstellingen aan de vergunningsvereisten ingevolge de Wet Toezicht Kredietwezen voldoen.

De taak van de aan te trekken medewerker zal in hoofdzaak bestaan uit op de beleidsvoorbereiding gerichte studie en analyse met betrekking tot het bedrijfseconomisch toezicht van de Bank op de kredietinstellingen. Daarnaast zal een gedeelte van de dagelijkse werkzaamheden van de afdeling Toezicht kredietwezen tot de taak van de functionaris behoren.

Van kandidaten wordt verwacht dat zij:

- het doctoraalexamen bedrijfseconomie met goed gevolg hebben afgelegd
- beschikken over een goede uitdrukkingsvaardigheid in woord en geschrift
- niet ouder zijn dan circa 30 jaar.

Bankervaring kan tot aanbeveling strekken.

Schriftelijke sollicitatie onder opgave van leeftijd, opleiding, ervaring, enz. te richten aan De Nederlandsche Bank N.V., afdeling Personeelzaken-uitvoering, Postbus 98, 1000 AB Amsterdam.

Landbouw en Visserij een bezoek aan China gebracht. Doel van de reis was oriënterende besprekingen te voeren met o.a. het Chinese Ministerie van Landbouw en Bosbouw over eventuele samenwerking op agrarisch gebied tussen Nederland en China. Het bezoek van een tweetal agrarische missies aan Nederland in 1979 is hiervan o.m. een uitvloeisel geweest;

- in oktober 1978 bracht staatssecretaris Beyen een officieel bezoek aan de Chinese Volksrepubliek;
- tijdens het bezoek van minister Van der Klaauw in januari 1979 aan China werd een luchtvaartovereenkomst ondertekend waarover al enige tijd werd onderhandeld;
- in het begin van 1979 bracht minister Pais een bezoek aan China, tijdens welk bezoek o.m. van gedachten werd gewisseld over uitwisseling van studenten.

Aan de andere kant heeft het aan officiële Chinese belangstelling voor Nederland evenmin ontbroken, wat o.m. tot uitdrukking komt in bezoeken van de Chinese vice-minister van Buitenlandse Handel, de minister voor Metallurgie, de minister van Verbindingen, de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Buitenlandse Handel en de minister van Onderwijs.

In het begin van dit jaar is aan de Chinese autoriteiten een ontwerp-overeenkomst inzake economische, technische en technologische samenwerking aangeboden, waarop tijdens de vierde zitting van de Gemengde Commissie, in maart jl. van Nederlandse zijde een toelichting is gegeven. Inmiddels is commentaar van de Chinese autoriteiten op de ontwerpovereenkomst ontvangen en verwacht wordt dat in de loop van dit jaar tot overeenstemming kan worden gekomen, waarna ondertekening van de overeenkomst kan plaatsvinden.

Handelsverkeer Nederland-China

In tegenstelling tot het teleurstellende algemene beeld van de Nederlandse handel, heeft het handelsverkeer met de Volksrepubliek China in 1978 een gunstige ontwikkeling doorgemaakt. Ten opzichte van 1977 nam het handelsverkeer tussen beide landen met meer dan 50% toe van f. 359 mln. tot f. 556 mln. De invoer vanuit China groeide van f. 231,6 mln. tot f. 271,2 mln., een stijging met 17%. De Nederlandse uitvoer naar China gaf zelfs meer dan een verdubbeling te zien, van f. 127,3 mln. tot f. 284,8 mln.

In 1978 waren de belangrijkste invoerproducten vis en visproducten, textielproducten incl. kleding, ruwe dierlijke producten, diverse gefabriceerde artikelen, tin en tinlegeringen alsmede ruwe aardolie.

De belangrijkste uitvoerproducten waren in 1978 producten van ijzer of van staal, schepen en boten, alsmede chemische producten in diverse categorieën.

De ontwikkeling van de in- en uitvoer over de periode 1973 t/m 1978 laat het volgende beeld zien.

Tabel 4. Nederlandse in- en uitvoer van en naar China (in mln. gld.)

	Uitvoer naar China	Invoer uit China
1973	73,4	180,4
1974	166,3	260,6
1975	336,0	203,8
1976	104,5	235,3
1976	104,5	235,3
1977	127,3	231,6
1978	284,8	271,2

Slotbeschouwing

Het door de Chinezen voorgenomen ambitieuze aankoopprogramma in 1978 dat gebaseerd was op de z.g. „4 modernisering“ heeft in het Westen, en zeker niet in de laatste plaats in Nederland, geleid tot het ontstaan van een „China boom“. Deze „China boom“ is enigszins weggeëbd toen tegen het eind van 1978 duidelijk werd hoe groot de kloof was tussen enerzijds de Chinese invoerdesiderata en anderzijds de in China beschikbare fondsen, t.w. de Chinese deviezenreserve die f. 2 mrd. bedroeg en de Chinese exportrevenue. Het gevolg van deze onevenwichtigheid is geweest, dat een aanpassing heeft plaats moeten vinden van de prioriteiten voor de jaren 1979 en volgende. Mede aanleiding tot deze aanpassing was tevens het voornemen de invoer van fabrieken en kapitaalgoederen in een versneld tempo te doen plaatsvinden waardoor de interne planning enigszins zou worden verstoord.

De vraag hoe het handelsverkeer met China zich in het licht van de herziene prioriteiten in de toekomst zal ontwikkelen is moeilijk te beantwoorden vanwege verschillende onzekere factoren. Van de zijde van de Europese Commissie zijn hierover prognoses gemaakt. Het handelsverkeer tussen China en de EG, dat in 1978 \$ 3 mrd. bedroeg zou tot \$ 16 mrd. in 1985 toenemen. Volgens Amerikaanse schattingen 1) zou het wederzijdse handelsverkeer tussen de VS en China in 1985 een waarde van \$ 16-17 mln. bereiken. De Japanners komen op een totaal handelsverkeer van \$ 40 mrd. in 1985.

De optimistische prognoses zouden naar ons idee kans van slagen hebben, indien wordt voldaan aan een aantal voorwaarden als bestendiging van de politieke rust, voldoende arbeidsefficiency, de bereidheid van China, c.q. de mogelijkheid, voor de z.g. modernisering langlopende kredieten te verkrijgen, de landbouw zowel als de industrie zodanig te moderniseren dat het huidige eenzijdige Chinese uitvoerpakket voldoende gediversifieerd en concurrerend zal worden, alsmede een efficiënte aanpak van de exploratie van essentiële grondstoffen.

Ten slotte zal men zich moeten realiseren dat de afzetmogelijkheden naar China binnen de juiste proporties moeten worden gezien. Gedurende de laatste 5 jaren was de export van de EG naar China minder dan 1% van het totaal van de EG-export. De import uit China was over deze periode minder dan een 1/2% van de totale EG-import. Zelfs als wij uitgaan van de optimistische prognose van de EG (een geschat handelsverkeer van \$16 mrd. in 1985) dan zou het aandeel van de EG-export naar China slechts enkele procenten bedragen van de totale EG-export. (Daarbij zij te bedenken dat het aandeel van China's buitenlandse handel in het BNP slechts 4 à 5% belooft).

In het handelsverkeer met China zijn tot dusver de belangrijkste handelspartners in het bijzonder Japan en in tweede instantie West-Duitsland en de VS, zoals reeds in voorgaande tabellen tot uitdrukking is gebracht. Het laat zich aanzien dat dit beeld in de eerstvolgende jaren zal worden gecontinueerd, daar China de voor haar modernisering benodigde kapitaalgoederen voornamelijk uit deze landen zal betrekken, mede ook gezien de door deze landen aan te bieden kredietfaciliteiten.

1) Het betreft hier schattingen van het National Council For US-China Trade.

ESB: omdat de economie verder gaat...

Voor Nederland zal China een interessante handelspartner kunnen worden, zowel in het goederenverkeer als in de dienstensector, zij het dat het duidelijk moet zijn dat wij vooralsnog een bescheiden rol spelen. Volgens de cijfers van 1978 is de invoer uit China 0,2% van onze totale invoer. De uitvoer naar dit land in 1978 beliep 0,26% van onze totale uitvoer.

Voor de Nederlandse landbouw en industrie bestaan er bepaalde mogelijkheden om de export naar China uit te breiden. Wat de landbouw aangaat moge worden gememoreerd de Chinese prioriteiten ten aanzien van de modernisering van de landbouw. Daarnaast zouden onzerzijds de nodige bijdragen kunnen worden verleend aan een aantal infrastructurele projecten, bijvoorbeeld in de sfeer van de havenbouw (export van „know-how” en van geavanceerde technologieën). Het afsluiten van mammoetcontracten in laatstbedoelde sector wordt door China, aldus is ons meege-

deeld, voor de naaste toekomst niet overwogen. Voorts zou het bestaande exportpatroon tussen Nederland en China kunnen worden verbeterd.

Wel zou het wenselijk zijn dat het Nederlandse bedrijfsleven in alle rust aan de opbouw van de Chinese markt zou kunnen werken met een zo reëel mogelijke inschatting van de kansen die deze markt biedt. Bepalend voor de exportpositie van het Westen, dus ook voor Nederland, is dat voldoende prijsconcurrerend wordt aangeboden. Zulks is herhaaldelijk van Chinese zijde benadrukt.

Wat ten slotte de export van Nederlandse kapitaalgoederen betreft, hier zijn vooral mogelijkheden indien en voor zover adequate financieringsfaciliteiten kunnen worden verleend.

H.H. Leerentveld
P. de Waard

Bij de Sociaal-Economische Raad bestaat een vakature voor een

wetenschappelijk medewerker (m/v)

voor de behandeling van internationale sociale en economische vraagstukken, o.a. op het terrein van het vervoer in de EG.

Functie-informatie

De werkzaamheden houden o.m. in:

- het verzamelen, selecteren en analyseren van informatie over actuele vraagstukken op het aangegeven beleidsterrein; het meedenken over mogelijke oplossingen en het opstellen van notities voor commissies en werkgroepen;
- het deelnemen aan hun vergaderingen en het mede verzorgen van het secretariaat;
- het opstellen van ontwerp-adviezen;
- het leggen en onderhouden van contacten op Europees niveau.

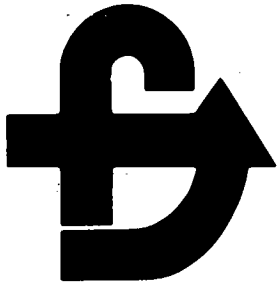
De functie-eisen omvatten:

- voltooide academische opleiding, met als hoofdvak algemene economie en bij voorkeur kennis van internationale economische vraagstukken en vervoerseconomie, bestuurswetenschap, recht van de Europese Gemeenschap;
- enige jaren ervaring in een functie gericht op beleidsadvisering of in een secretariaatsfunctie waarin veelvuldig in overlegsituaties is verkeer;
- redactionele vaardigheid;
- een goede kennis van de Engelse en de Franse taal;
- leeftijd tot ongeveer 40 jaar.

Aanstelling geschiedt afhankelijk van vooropleiding en ervaring in de rang van wetenschappelijk medewerker met een maximum salaris van ca. f 65.000,-. Promotiemogelijkheden afhankelijk van de persoonlijke ontwikkeling in het werk en de groei van de organisatie.

Een meer uitgewerkte profielschets kan worden aangevraagd bij de afdeling PZ, toestel 157.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen na verschijning van dit blad aan het Hoofd Personeelszaken van de SER, Bezuidenhoutseweg 60, 2594 AW Den Haag, onder letters IV.

Restitutie van omzetbelasting aan buitenlandse ondernemers

PROF. MR. A.E. DE MOOR

Hoewel ingevolge de richtlijnen betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der lidstaten inzake omzetbelasting deze in alle lidstaten van de EG in de vorm van een BTW wordt geheven, zijn belangrijke verschillen bij de toepassing van dat stelsel blijven bestaan. Een van die verschillen is de behandeling van de buitenlandse ondernemer. Thans is een achtste richtlijn voorgesteld die het verkrijgen van teruggaaf van in andere landen geheven belasting moet vergemakkelijken. Daarop wordt hieronder nader ingegaan.

Inleiding

De systematiek van de BTW, neergelegd in de richtlijnen, is zodanig dat het economisch effect van deze belasting gelijk moet zijn aan dat van een eenmalige kleinhandelsbelasting, terwijl de hefvingstechniek daarvan afwijkt doordat bij de BTW de techniek van de gefractioneerde betalingen wordt gehanteerd.

De belasting wordt in het algemeen niet geheven van de belastingdrager, de consument, maar van de daaraan voorafgaande schakels, in de richtlijnterminologie de belastingplichtigen, in de terminologie van de Wet op de omzetbelasting 1968 de ondernemers 1). Het zijn de belastingplichtigen die door het betalen van het verschil tussen de belasting over hun „output” en de belasting over hun „input” en het doorberekenen van de belasting aan de volgende schakel, ervoor zorgen dat de belastingdruk terecht komt bij de consument. Voor dit systeem is essentieel het recht van de ondernemer de hem in rekening gebrachte belasting in aftrek te brengen; dat in bepaalde gevallen, zoals bij de toepassing van vrijstellingen, dit recht aan de ondernemer wordt ontzegd, is in strijd met het systeem maar voor het onderwerp van dit artikel niet van belang.

Het wereldwijde begrip ondernemer

In het systeem past een omschrijving van het begrip ondernemer c.q. belastingplichtige waarin geen territoriale begrenzing wordt gegeven. In de produktie- en distributieketens die tot de finale consumptie leiden, komen niet alleen in Nederland gevestigde ondernemers voor, maar ook ondernemers die in een ander land zijn gevestigd en geen vaste inrichting in Nederland hebben. Deze laatste

ondernemers, verder te noemen de buitenlandse ondernemers 2), verrichten soms in Nederland belastbare prestaties, in andere gevallen worden hun produkten in Nederland ingevoerd, in weer andere gevallen worden hun produkten in het buitenland geconsumeerd maar maken zij in hun onderneming gebruik van prestaties die door Nederlandse ondernemers aan hen zijn verricht.

Om het hiervoor genoemde economische effect te bereiken, is vereist dat de buitenlandse ondernemers belasting voldoen wegens de door hen in Nederland verrichte prestaties (c.q. dat hun afnemers deze belastingplicht overnemen) en dat zij het recht tot aftrek van de aan hen in rekening gebrachte belasting hebben (c.q. dat deze belasting aan hen wordt gerestitueerd). Slechts op deze wijze kan het economisch effect van een eenmalige kleinhandelsbelasting worden verkregen.

De omschrijving van het begrip belastingplichtige in artikel 4 van de tweede richtlijn kende dan ook geen territoriale begrenzing en in artikel 11 van die richtlijn werd het aftrekrecht ook aan buitenlandse belastingplichtigen toegekend, zij het dat uitzonderingen mogelijk werden gemaakt. Ook in artikel 7 van de Wet op de omzetbelasting 1968 wordt een ondernemersbegrip zonder territoriale begrenzing omschreven, terwijl een juiste houding met betrekking tot het aftrekrecht voor buitenlandse ondernemers wordt ingenomen; doordat de heffing van belasting wegens door buitenlandse ondernemers verrichte prestaties in vele gevallen naar de afnemers van de prestaties wordt verschoven, wordt de aftrek vaak in de vorm van een restitutie gerealiseerd.

Andere lidstaten zijn tot dusver aanmerkelijk minder soepel. Vaak worden aan buitenlandse ondernemers eisen gesteld van zodanige aard (bijvoorbeeld het

benoemen van een fiscale vertegenwoordiger in de lidstaat waar de aftrek wordt gevraagd, het verrichten van belaste prestaties in die lidstaat) dat de ondernemers maar afzien van het vragen van de restitutie.

Daardoor rijst een probleem met een belangrijke financiële betekenis. In een overleg dat de staatssecretaris van Financiën op 21 februari en 1 maart 1979 met de vaste commissie voor financiën heeft gevoerd, deelde hij mede: „De bedragen waar het om gaat zijn niet zo klein (...) als wel eens wordt vermoed. Nederland geeft per jaar ca. f. 200 mln. terug aan ondernemers buiten Nederland. Het belang van het Nederlandse bedrijfsleven bij teruggaaf van in het buitenland geheven omzetbelasting is waarschijnlijk minder groot” 3).

Dat het belang van het Nederlandse bedrijfsleven bij teruggaaf van in het buitenland geheven omzetbelasting waarschijnlijk minder groot is, wordt naar mijn mening veroorzaakt doordat zodanige constructies worden gekozen dat de in rekening gebrachte belasting niet door de Nederlandse ondernemer maar door een ondernemer in het betrokken land in aftrek kan worden gebracht, bijvoorbeeld door het inschakelen van een dochteronderneming of door niet in het betrokken land doch pas na uitvoer aan zich te laten leveren. Men kan zich hiermee redden, doch bedoelde constructies behoeven niet de vanuit commercieel oogpunt meest juiste te zijn. Dit zou ook kunnen blijken uit het bedrag dat in Nederland, waar constructies niet nodig zijn, met de teruggaaf is gemoeid.

De situatie sedert de zesde richtlijn

Van een verdere harmonisatie van

1) Ik gebruik de termen „belastingplichtigen” en „ondernemers” hierna door elkaar.

2) Onder buitenlandse ondernemers of belastingplichtigen versta ik ondernemers of belastingplichtigen die niet in het land dat de teruggaaf zou moeten verlenen — in de tekst vaak Nederland — wonen of zijn gevestigd en daar evenmin een vaste inrichting hebben.

3) Tweede Kamer, zitting 1978-1979, 15 535, nr. 1.

de omzetbelastingwetgevingen — zoals door de zesde richtlijn wordt beoogd — zou men kunnen verwachten dat de verplichting tot restitutie aan buitenlandse ondernemers — met name die uit andere lidstaten — dwingend wordt opgelegd. Op dit punt is echter geen vooruitgang geboekt. Artikel 4, lid 1, van de zesde richtlijn definieert de belastingplichtige aldus: „Als belastingplichtige wordt beschouwd ieder die, ongeacht op welke plaats, zelfstandig een van de in lid 2 omschreven economische activiteiten verricht, ongeacht het oogmerk of het resultaat van die activiteit”. Uit deze definitie blijkt uitdrukkelijk — zie de woorden: ongeacht op welke plaats — dat wordt uitgegaan van een wereldwijd ondernemersbegrip.

Uit artikel 17, lid 3, van de richtlijn dat in de imperatieve vorm is gesteld („De Lid-Staten verlenen eveneens aan iedere belastingplichtige...”) zou men dan kunnen afleiden dat de lidstaten ook aan buitenlandse belastingplichtigen het recht op aftrek of op teruggaaf van voorbelasting dienen te verlenen. Er is echter een voorbehoud ingebakken; lid 4 van artikel 17 luidt: „De Raad zal zich beijveren om vóór 31 december 1977 op voorstel van de Commissie met eenparigheid van stemmen communautaire uitvoeringsbepalingen aan te nemen volgens welke overeenkomstig lid 3 teruggaaf aan niet in het binnenland gevestigde belastingplichtigen moet geschieden. Tot de inwerkingtreding van die communautaire uitvoeringsbepalingen, bepalen de Lid-Staten zelf de voorschriften voor het verrichten van de teruggaaf. Is de belastingplichtige niet op het grondgebied van de Gemeenschap gevestigd, dan kunnen de Lid-Staten de teruggaaf weigeren of hiervoor bijkomende voorwaarden stellen”. Met andere woorden, door de zesde richtlijn veranderde niets aan de bestaande situatie, behoudens dat er op korte termijn nadere bepalingen zouden moeten komen.

Het voorstel voor een achtste richtlijn 4)

De in artikel 17, lid 4, van de zesde richtlijn bedoelde nadere uitvoeringsbepalingen zijn nog niet vastgesteld. De Commissie diende op 11 januari 1978 een voorstel voor een achtste richtlijn — waarin bedoelde uitvoeringsbepalingen zijn vervat — in bij de Raad. Het Economisch en Sociaal Comité en het Europese Parlement hebben positief geadviseerd. Het voorstel maakt onderscheid in de behandeling van belastingplichtigen gevestigd in andere lidstaten en belastingplichtigen gevestigd buiten de gemeenschap.

De belastingplichtigen gevestigd in andere lidstaten

Het voorstel heeft slechts betrekking

op de teruggaaf aan belastingplichtigen die in een der lidstaten zijn gevestigd, indien zij in de lidstaat waar de teruggaaf wordt gevraagd geen belastbare handelingen — behoudens eventueel internationaal vervoer van goederen — verrichten. Indien zij in de betrokken lidstaten wel belastbare handelingen verrichten, dienen zij aan alle verplichtingen (o.a. boekhouding en periodieke aangiften) te voldoen die ook aan binnenlandse belastingplichtigen zijn opgelegd; eventueel door hen terug te ontvangen belasting wordt dan via de periodieke aangiften verrekend, met de mogelijkheid dat een overschot wordt overgebracht naar een volgende periode (artikel 18, lid 4, zesde richtlijn). Deze beperking van de werking van de voorgestelde richtlijn acht ik juist.

Minder juist acht ik de beperking neergelegd in artikel 5, lid 2, van de voorgestelde richtlijn, dat de voor teruggaaf in aanmerking komende goederen niet mogen zijn gekocht om, na al dan niet te zijn be- of verwerkt, te worden doorverkocht; hierdoor wordt de werking van de voorgestelde richtlijn ook uitgesloten in de gevallen dat een buitenlandse belastingplichtige in een andere

Deze rubriek wordt verzorgd door het Fiscaal-Economisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam

dan de eigen lidstaat goederen koopt om die uit bedoelde lidstaten uit te voeren. Ik zie niet in dat toepassing van het systeem neergelegd in de voorgestelde richtlijn in dergelijke gevallen op bezwaren zou stuiten; Nederland verleent in elk geval in die situatie al sedert tien jaar teruggaaf.

Om teruggaaf te verkrijgen dient de belastingplichtige bij de bevoegde dienst een verzoek in te dienen, opgemaakt overeenkomstig een bij de voorgestelde richtlijn opgemaakt model, vergezeld van de originele facturen respectievelijk invoerdocumenten, van een verklaring van de overheidsdienst van de staat waar hij gevestigd is, dat hij een BTW-plichtige in die staat is, en van een eigen verklaring dat hij in het binnenland geen enkele belastbare handeling heeft verricht in samenhang met de goederen of diensten waarvan hij de daarvan geheven belasting terugvraagt. Het verzoek moet betrekking hebben op een belastingbedrag dat, uitgedrukt in de nationale munteenheid, ten minste uitkomt op een tegenwaarde van 25 of 50 Europese rekeneenheden, naar gelang het tijdvak waarop het verzoek betrekking heeft een kwartaal dan wel een jaar is.

Voor belastingplichtigen die internationaal vervoer van goederen verrichten, geldt niet de bepaling dat zij geen belastbare handeling in het binnenland mogen verrichten en de eigen verklaring die zij bij een verzoek om teruggaaf moeten overleggen is dan ook op dit punt aangepast.

De belastingplichtigen buiten de gemeenschap gevestigd

Artikel 8 van de voorgestelde richtlijn luidt: „Ten aanzien van niet binnen het grondgebied van de Gemeenschap gevestigde belastingplichtigen heeft elke Lid-Staat de vrijheid om hen van teruggaaf uit te sluiten of bijzondere voorwaarden voor de teruggaaf te stellen. De voorwaarden waaronder aan deze belastingplichtigen teruggaaf kan worden verleend mogen evenwel niet gunstiger zijn dan die welke voor belastingplichtigen uit de Gemeenschap gelden”.

Deze regeling acht ik onjuist. Zoals reeds in de aanvang van dit artikel gezegd, dient de buitenlandse ondernemer recht te hebben op aftrek c.q. teruggaaf van de aan hem in rekening gebrachte omzetbelasting. Dat recht kan eventueel worden beperkt tot die gevallen waarin ook bij binnenlandse belastbare handelingen het recht op aftrek zou zijn verleend, doch voor een onderscheid naar de plaats van vestiging van de buitenlandse ondernemer is geen reden. Ondernemers uit derde landen zouden de EG terecht kunnen verwijten dat zij discriminatoir worden behandeld.

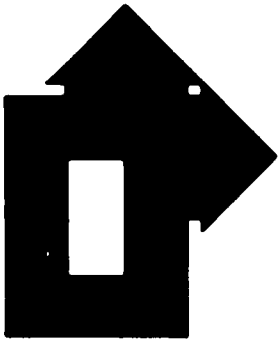
De regeling lijkt de mogelijkheid open te houden dat Nederland de thans gevolgde handelwijze ten aanzien van het verlenen van teruggaaf, ook aan ondernemers die in derde landen zijn gevestigd, continueert. Strikt genomen zou wellicht de bepaling dat de voorwaarden waaronder de teruggaaf kan worden verleend niet gunstiger mogen zijn dan die welke voor belastingplichtigen uit de gemeenschap gelden, in de weg staan aan het verlenen van teruggaaf aan ondernemers uit derde landen waar geen BTW wordt geheven; deze ondernemers zullen immers geen verklaring van hun nationale overheid dat zij in hun land BTW-plichtig zijn, kunnen overleggen. Maar ik neem aan dat deze bepaling niet zo streng moet worden uitgelegd. Het is echter geen geheim dat sommige lidstaten slechts geneigd zijn aan ondernemers uit derde landen teruggaaf te verlenen onder de voorwaarde van wederkerigheid; wat derde landen die geen BTW heffen dan in ruil moeten aanbieden is niet duidelijk.

Conclusie

De voorgestelde achtste richtlijn is voor de ondernemers gevestigd binnen de gemeenschap een goede start voor het verkrijgen van teruggaaf van aan hen in andere lidstaten in rekening gebrachte belasting. Voor ondernemers gevestigd in derde landen biedt het voorstel, ten onrechte, geen oplossing. Het voorstel is dan ook geheel gericht op de verdere totstandkoming van de gemeenschappelijke markt.

A.E. de Moor

4) COM (77) 721 def., *Publikatieblad*, nummer C 26/5 van 1 februari 1978.

Precaire balans op de nullijn

A. F. VAN ZWEEDEN

Opmerkelijk terughoudend waren de politici, in het bijzonder de leden van het kabinet, over de golf van arbeids-onrust in de Rotterdamse haven. Die terughoudendheid moet zeker in verband worden gebracht met het onbehaaglijke gevoel dat er sinds de laatste week van augustus iets onherroepelijks is veranderd in het sociale en politieke klimaat. Niet alleen het kabinet-Van Agt ziet zijn hele, met eindeloos wikken en wegen opgestelde begroting-1980 en zijn middellange-termijnbeleid in gevaar gebracht, ook de oppositie, de werkgevers en de officiële vakbeweging moeten het gevoel hebben gekregen dat de grond onder hun voeten wegzinkt.

In Nederland valt alleen sociaal-economisch beleid te voeren op basis van een langdurige loonmatiging. Hoewel de theateropvoeringen in de Tweede Kamer en aan de onderhandelingsstafels anders zouden doen vermoeden, bestaat er een onuitgesproken consensus over de noodzaak van matiging en aanpassing. Ieder die zich verantwoordelijk weet voor het sociaal-economisch beleid gaat uit van de veronderstelling dat het arbeidersgedrag kan worden beheerst. De gebeurtenissen in de haven van Rotterdam en iets eerder in de vleesverwerkende industrie hebben bewezen dat dit een illusie is. De vakbeweging, bij uitstek erkend en aanvaard als pressiegroep die het arbeidersprotest moet verwoorden en in rustige banen moet leiden, komt tot de ontdekking niet door de achterban te worden begrepen en gevolgd.

Natuurlijk heeft het falen van de erkende bonden in de Rotterdamse haven veel te maken met een veelkoppige organisatie, een federatie waarin alle vormen van vervoer zijn ondergebracht die alle meebeslissen over één en hetzelfde pakket arbeidsvoorwaarden. Maar erger is, dat de top van de vakbeweging nu van haar leden te horen krijgt dat zij hun een matigingspakket probeert aan te smeren met een beroep op de solidariteit dat er alleen maar toe leidt dat de „vette winsten” in de zakken van de ondernemers verdwijnen die daar apparatuur voor aanschaffen waarmee de werkgelegenheid weer wordt verminderd. Kok, zo redeneren

zij, roept wel dat het kabinetsbeleid niet deugt, maar in feite speelt hij het spel mee.

De enige consequentie die enkele woordvoerders van politieke partijen uit het loonconflict willen trekken is dat naar hun mening het uniforme loonbeleid van de bonden moet worden verlaten om meer ruimte te geven voor loondifferentiatie. Merkwaardig genoeg spraken zowel sociaal-economische deskundigen van de PvdA, als van VVD, CDA en D'66 zich uit voor een loonbeleid dat grotere verschillen laat ontstaan tussen de loongroepen. In die verschillen zouden dan de verschillen in arbeidsbelasting en inspanning en de schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt wat beter tot hun recht moeten komen. Uiteraard, zo zeggen PvdA, D'66 en CDA erbij, zonder de tegenstellingen tussen zwakke en sterke sectoren nog te vergroten.

Ook binnen de vakbeweging leeft op het ogenblik wel de gedachte om binnen het gecoördineerde arbeidsvoorwaardenbeleid wat meer ruimte te geven voor verschillen in functiebeloningen. De knelpunten op de arbeidsmarkt zijn, zowel in de visie van de werkgevers als die van de vakbonden, oorzaak van loonrupties in sectoren waar de loondruk groot is als gevolg van schaarste aan arbeidskrachten. Minister Albeda heeft de werkgevers in een rede voor de jubilerende Algemene Werkgevers Vereniging, de dringende raad gegeven de vakbeweging niet in verlegenheid te brengen door lonen te betalen die boven cao-afspraken uitgaan. Hij heeft ze ook gemaand meer tegemoet te komen aan de niet-geldelijke verlangens van de bonden.

Albeda gaf daarmee blijk wel aan te voelen waar de werkelijke knelpunten liggen. Hij liet om begrijpelijke redenen na de oorzaken van de arbeidsonrust ook te zoeken in het weinig geloofwaardige beleid van het kabinet waarvan hij deel uitmaakt. Het ontbreken van een werkgelegenheidsbeleid dat er echt op gericht is winst in werk om te zetten en van een samenhangend en rechtvaardig inkomensbeleid — twee voorwaarden die de minister zelf noemde om de

arbeidsverhoudingen in Nederland intact te laten — bevordert niet de animo om te matigen en in te leveren.

De schijnconsensus die de laatste tijd in de SER en in de werkgroep „knelpunten op de arbeidsmarkt” ten toon werd gespreid, lijkt nu ook snel de kop te worden ingedrukt door de opstand aan de basis. Albeda vindt dat de aanbelingen die in het conceptrapport gedaan worden om de knelpunten aan te pakken zo snel mogelijk tot uitvoering moeten komen. Maar zowel de FNV als het VNO hebben aangekondigd met afzonderlijke rapporten te zullen komen.

Het antwoord van het kabinet op een mogelijke ontsporing van het loonbeleid ligt opgesloten in de door Albeda afgedwongen bereidheid om de rijksbijdrage aan de sociale fondsen niet terug te trekken en handhaving van de koopkracht tot modaal mogelijk te maken. In het komende overleg met de sociale partners is dit niet meer dan een onderhandelingsbod. Voor verbetering van arbeidsvoorwaarden — in de vorm van loon of kortere arbeidstijden — is volgend jaar niet meer dan een half procent beschikbaar. Overschrijdt de vakbeweging met haar eisen die marge, dan kan het kabinet alsnog de rijksbijdrage terugtrekken met als gevolg dat de te grote reële loonstijging door stijging van de sociale premies ongedaan wordt gemaakt.

De begroting biedt een precair evenwicht op de rand van de nullijn. Slaat de loongolf uit de Rotterdamse haven door, dan wordt dat evenwicht doorbroken. De korte-termijnwinst van loonsverhogingen in enkele sterke sectoren slaat dan om in een aantasting van het reële loonpeil van alle werknemers, een daling van de koopkracht van de uitkeringstrekkers en een stijging van de werkloosheid. Wanneer de vakbeweging behoud en verbetering van werkgelegenheid en handhaving van de collectieve voorzieningen opnieuw voorrang geeft boven loonsverbetering, is zij gedwongen het kabinetsbeleid te steunen. Misschien kan zij een uitweg uit haar grote dilemma's vinden door de verantwoordelijkheid voor de loonvorming voor een deel over te dragen aan onderhandelingen in de ondernemingen over verbetering van functiebeloningen. Op die manier zou aan een immaterieel verlangen als medezeggenschap een materiële inhoud kunnen worden gegeven.

Dat ontslaat de vakbeweging niet van haar medeverantwoordelijkheid voor het totale sociaal-economische beleid. De politiek staat voor de keus de vakbeweging daarbij zoveel mogelijk steun te geven of haar in de kou te laten staan en een golf van harde loonconflicten over zich af te roepen. Het zwakke kabinet-Van Agt zou daar niet tegen bestand zijn.

A. F. van Zweeden

De fiscale behandeling van bewoner-eigenaar

De analyse van Mr. C.A. de Kam en Prof. Dr. Ir. H. Priemus in *ESB* van 18 juli 1979 met betrekking tot de fiscale positie van de bewoner-eigenaar geeft mij aanleiding tot enkele opmerkingen.

Het uitgangspunt van De Kam en Priemus is door hen samengevat in twee veronderstellingen, t.w.:

- de eigenaar-bewoner streeft naar een normaal (vermogens)rendement;
- het staat de bewoner-eigenaar te allen tijde vrij om zijn woning te verkopen, een (zoveel mogelijk gelijkwaardige) woning te huren en het vrijgekomen vermogen opnieuw in andere vermogensbestanddelen te beleggen.

Beide veronderstellingen zijn zo gespeend van elk gevoel voor werkelijkheidszin, dat men zich daarover alleen maar kan verbazen. In de praktijk is het zeker in 9 van de 10 gevallen zo, dat de stap naar de eigen woning primair wordt gezet om te kunnen wonen en het antwoord op de vraag of men die stap zal kunnen doen hangt in de regel niet af van het feit of men vermogen bezit, doch van het geobjectiveerde oordeel van anderen of men gezien de hoogte van het inkomen in staat moet worden geacht de financieringslasten van een eigen huis te kunnen dragen. Het eigen vermogen is in de meeste gevallen nihil of te verwaarlozen. Niet voor niets garandeert de overheid voor eenvoudige woningen hypothecaire leningen tot 100% van de goedgekeurde stichtingskosten c.a. c.q. aankoopprijs met kosten van overdracht. Heeft men eenmaal een eigen huis, dan gebeurt het niet zelden, dat men na verloop van tijd een betere woning koopt in een hogere prijsklasse, waarbij een zeker bedrag aan eigen vermogen zichtbaar wordt. Ook dan echter speelt het rendement van dat eigen vermogen geen rol van betekenis.

De tweede veronderstelling miskent de nog altijd in vrijwel het gehele land nog steeds bestaande kwantitatieve en kwalitatieve woningnood. De vrijheid van keuze om te huren of te kopen bestaat niet. Men koopt in de regel omdat er hetzij in het geheel geen mogelijkheid is om te huren, dan wel omdat men alleen kan huren wat men eigenlijk niet wil. Een belangrijk deel van de uittocht uit etagehuurwoningen naar de eengezinswoning met tuintje als koopwoning wordt

veroorzaakt door het feit, dat vooral in de grote steden de naoorlogse nieuwbouw van huurwoningen grotendeels of in hoofdzaak uit etagewoningen bestaat. Wie in een eigen woning zit en bij het gemeentelijk huisvestingsbureau om een huurwoning komt vragen, krijgt in de regel nul op het rekest. Er zijn uiteraard uitzonderingen zoals bij verkoop ex art. 1223 BW, waarbij de nieuwe eigenaar met de grosse van de veiling de woning kan laten ontruimen. Dan zal de gemeente wel moeten helpen. De vrijheid die er volgens De Kam en Priemus zou bestaan, is in werkelijkheid een denkbeeldige. Met de onwerkelijkheid van hun uitgangspunt stort ook de rest van het daarop gebaseerde betoog als een kaartenhuis ineen.

Gegeven de huurprijnsbeheersing en de invloed die daarvan uitgaat op de „vrije” huren is de enige redelijke benadering die waarbij de eigenaar-bewoner als inkomen moet aangeven de huur die voor een vergelijkbare woning gebruikelijk is, verminderd met de daarop drukkende zakelijke lasten, die ook voor een verhuurder aftrekbaar zijn. Zo was het vóór de invoering van artikel 42a van de Wet op de Inkomstenbelasting 1964, doch dit leverde praktische moeilijkheden die hebben geleid tot de forfaitaire regeling van genoemd wetsartikel. Bij de invoering was de werking budgettair neutraal. Verhoging noch verlaging van de overheidsinkomsten speelden een rol. De hausse in de prijzen van huizen heeft overigens tot gevolg dat de overheid uit de huizen van eigenaren-bewoners wel beduidend hogere inkomsten verwerft.

Bij de parlementaire behandeling van de verhoging van het forfait van ruwweg 1 tot 1,3% is als een nieuwigheid het bestedingsaspect te voorschijn gekomen. In feite was dit echter een fictie, omdat de grondslag voor deze benadering gelegen was in de vergelijking met een „normale” belegging in onroerend goed, iets waaraan de meeste eigenaren-bewoners nooit toe komen en iets wat zij ook niet nastreven. Zij willen niet beleggen, maar wonen! Zolang voor de meeste eigenaren-bewoners nog geldt, dat zij zich in het algemeen grotere opofferingen moeten getroosten dan huurders van vergelijkbare woningen is er geen aanleiding om hen zwaarder fiscaal te belasten dan nu reeds het geval is, terwijl het uit een oogpunt van volkshuisvestingsbeleid een ramp

zou worden, indien de betere woning voor grote groepen van de bevolking onbereikbaar zou worden. De doorstroming uit de (goedkope) huurwoningen zou een gevoelige klap krijgen, waarvan juist de zwaksten in de samenleving de dupe zouden worden.

Ten slotte moet men niet over het hoofd zien, dat vooral in de laatste vijf jaar de ontwikkeling van de huren vèr is achtergebleven bij de ontwikkeling van de bouwkosten en nog verder bij de prijs van leeg te aanvaarden huizen. Dit betekent dat in de praktijk het wonen in een eigen woning relatief belangrijk duurder is geworden dan het wonen in een huurhuis. Daarom en mede gezien de overige stijging van de eigenaarlasten is er geen aanleiding om de eigenaar-bewoner thans fiscaal zwaarder te belasten dan reeds het geval is.

C.P.A. Bakker

Naschrift

De heer Bakker heeft kritiek op twee centrale veronderstellingen die ten grondslag liggen aan onze bijdrage in *ESB* van 18 juli jl. Op de eerste plaats zouden bewoner-eigenaars niet streven naar een normaal rendement op het in de eigen woning gestoken vermogen. Ze willen niet beleggen maar moeten kopen om te kunnen wonen! Deze tegenwerping faalt. Het één sluit immers het ander niet uit. Ook al zal voor de bewoner-eigenaar het wonen voorop staan (net als bij de huurder), toch zal hij ook, naar wij veronderstellen, streven naar een normaal rendement over zijn vermogen. Elke andere veronderstelling maakt van de bewoner-eigenaar een economisch irrationeel wezen. Subjectief gezien staat bij de bewoner-eigenaar de beleggingsdoelstelling ongetwijfeld niet altijd voorop. Objectief beschouwd kan echter niet worden ontkend dat alternatief aanwendbaar — eigen of geleend — in onroerend goed belegd vermogen een enigszins „normaal” rendement zal moeten opleveren. De tweede tegenwerping van Bakker vloeit eveneens voort uit een van de onze verschillende kijk op de werkelijkheid.

Wij zien in de meeste gevallen voor bewoner-eigenaar geen onoverkomelijke obstakels om periodiek (uiteraard niet dagelijks) af te wegen of zij wellicht (b.v. in de vrije sector) een zoveel mogelijk gelijkwaardige woning zullen huren en aan die beweging zo nodig consequenties te verbinden. Het aanhouden van een eigen woning blijkt doorgaans aantrekkelijker. De opmerkingen van Bakker vormen voor ons geen aanleiding om op de gekozen uitgangspunten terug te komen.

C.A. de Kam
H. Priemus

Gemeente Haarlemmermeer

In verband met de pensionering van de huidige functionaris per 1 april 1980 worden sollicitanten opgeroepen voor de functie van

directeur van financiën

belast met de leiding van de financiële dienst.

Deze dienst omvat de secretariaat afdeling financiën, de centrale boekhouding (waar de boekhouding wordt gevoerd van alle gemeentelijke diensten en bedrijven), het grondbedrijf, het woningbedrijf en het ontvangerskantoor (centrale kas). De dienst telt ruim 50 medewerkers.

Gelet op de inhoud van de functie en de snelle groei van de gemeente (nu 77.000 inwoners) wordt van gegadigden verwacht dat zij een ruime ervaring in een soortgelijke leidinggevende functie in een middelgrote (ambtelijke) organisatie hebben. Zij moeten in staat zijn op inspirerende en eigentijdse wijze leiding te geven. Goede contactuele vaardigheden, organisatorische kwaliteiten en kennis van automatisering zijn onmisbaar. Een academische opleiding of een opleiding op gelijkwaardig niveau is vereist.

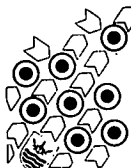
Aan de functie is een salaris verbonden van f 66.252,— tot f 86.352,— per jaar (excl. vakantie-toelage).

De bij de gemeente gebruikelijke rechtspositie-regelingen zijn van toepassing.

Er is een selectiecommissie ingesteld. Het personeel zal bij de selectie worden betrokken. Een psychologisch onderzoek zal deel uitmaken van de procedure.

Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij het hoofd van de afdeling personeelszaken en organisatie ter secretarie, de heer H.J. Breukelman, tel. 02503 - 18144.

Sollicitaties kunnen binnen drie weken na de verschijningsdatum van deze advertentie aan het college van burgemeester en wethouders, Postbus 250, 2130 AG Hoofddorp, onder vermelding van codenummer **ESB-1** worden ingezonden.

GEMEENTE

EINDHOVEN

Bij de hoofdafdeling Management Ondersteuning van de gemeentesecretarie kan ter uitbreiding worden geplaatst

een ervaren organisatie-adviseur

De functionaris heeft mede tot taak te adviseren ten aanzien van de volgende onderwerpen:

- de wenselijk geachte structuur van het gemeentelijk apparaat gezien tegen de achtergrond van het bestuurlijk besluitvormingsproces;
- het daarop afstemmen van de taken en bevoegdheden van de dienstonderdelen;
- het ten behoeve hiervan uitvoeren van organisatie-onderzoeken en opzetten van procedures;
- het begeleiden van de invoering van organisatieveranderingen.

Genoemde taken worden in teamverband en in nauwe relatie met betrokkenen uitgevoerd.

Vereist:

- voltooide academische opleiding of vergelijkbaar niveau, bij voorkeur op het terrein van bedrijfskunde of bedrijfseconomie;
- geschiktheid om in teamverband te werken;
- SIOO-opleiding strekt tot aanbeveling.

Een psychologisch onderzoek kan een onderdeel vormen van de selectie-procedure.

Nadere informatie kan verstrekt worden door het hoofd van de hoofdafdeling, Ir. P. van der Putten, tel. 040 - 44 85 55, toestel 2136.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, tot en met f 5.957,— per maand, eventueel tot en met f 6.532,— per maand.

Sollicitaties binnen 14 dagen, onder vermelding van nr. **79.198** (in de rechter bovenhoek) te richten aan het hoofd van de hoofdafdeling Personeelszaken, Stadhuis, Postbus 90150, 5600 RB Eindhoven.